

НА
ДА

КАЛЕИДОСКОП КУЛТУРЕ_____2

програм: 60–68

ДРУГА? ЕВРОПА_____70

програм: 118–129

K4LE/ДО5KOP

КУЛТУРЕ

ПЕТ НЕДЕЉА, ПЕТ УМЕТНОСТИ, ПЕТ
ВЕЛИКИХ ПРОГРАМА НА ПЕТ КУЛТНИХ
МЕСТА, ПЕТ НОВИХ МЕСТА И У МРЕЖИ
КУЛТУРНИХ СТАНИЦА, СПАЈАЈУ ЛОКАЛНУ И
ЕВРОПСКУ УМЕТНИЧКУ СЦЕНУ СА ГОСТИМА
НОВОГ САДА И НАШИМ СУГРАЂАНИМА,
СТВАРАЈУЋИ ГРАД КАЛЕИДОСКОП КРОЗ
ЈЕДИНСТВЕНУ КУЛТУРУ ЗАЈЕДНИШТВА.

Нови Сад сваког септембра постаје град-калеидоскоп. Посматрано кроз историју, од античког времена преко средњег века, па све до савременог доба, многи делови града или безмало цели средњовековни европски градови, претварали су се у својеврсну позорницу. Идеја града као сцене била је да град обликује свест грађана, не само у некој образовној институцији, него и у свакој делатности, на свакој дужности и на сваком састајалишту. Концепт „Калеидоскопа културе” подразумева развој „града-сцене” кроз креирање нове публике и децентрализацију културних садржаја, као и активирање свих расположивих градских простора и ресурса (улица, тргова, паркова, индустријских објеката, пасажа, дворишта...), стављајући их у службу креативног процеса. Тако се ствара јединствена синтеза извођач–гледалац, што значи да се уметнички чин одиграва у интеракцији са публиком. „Калеидоскоп културе” представља целогодишњи пројекат културе заједништва, који кроз различите процесе спаја уметнике, установе културе, невладине организације и посетиоце, да би крајем лета представио нове просторе и програме широм града. Током пет недеља трајања, преплиће се пет

врста уметности, тако што је сваке седмице једна од њих у фокусу. Уз обновљена и Нова места, као и мрежу културних станица, који су постали добро познати простори за културу, „Калеидоскоп културе” облачи у ново рухо култне новосадске просторе пружајући публици прилику да, у сусрету са архитектуром, књижевношћу, извођачком, визуелном и примењеном уметношћу, креирају лични калеидоскоп сачињен од многобројних уметничких програма. Креативни дистрикт на простору Великог Лимана се трансформише – из запушеног индустријског комплекса у центар новосадске уметничке продукције и савременог стваралаштва. Корзо у центру града поново оживљава некадашње шеталиште, по угледу на европске метрополе, заустављајући тако један од централних градских булевара зарад величанственог концерта класичне музике на отвореном. Подграђе више од два века старе Петроварадинске тврђаве постаје град књиге, а Трг галерија, као део једне од најстаријих српских културних институција – Галерије Матице српске, етаблирао се као епицентар визуелне уметности, док гигант модернистичке архитектуре у Новом Саду, СПЕНС, већ годинама уназад бива култно

место за примењену уметност и дизајн. Лого „Калеидоскопа културе” спаја ћирилицу и латиницу, бројеве и симболе, чиме уважавамо интеркултуралност Новог Сада. 4/5 у логоу „Калеидоскопа културе” значи да овај целогодишњи пројекат културе заједништва чине четири обимна процеса кроз пет уметности: најпре, стручњаци са Универзитета у Новом Саду, уз помоћ волонтера, кроз анкете и анализе долазе до оцена посетилаца, како би мишљења великог броја Новосађана била усвојена као подстицајна за креирање будућег програма. Потом независни евалуатори дају смернице за његов развој, за чим следи јавни конкурс за подизање капацитета локалних уметника, односно укључивање грађана, уметника, установа културе и невладиних организација у креирање будућих простора и програма; у фази припреме, локална културно-уметничка сцена, у сарадњи са уметницима из иностранства, ствара програме и коначно,

представљање се одвија кроз четири дана отварања и кроз пет уметничких недеља трајања „Калеидоскопа културе”.

У духу активирања релевантних актера на културној сцени, као и културних градских простора, културних станица и Нових места, стављајући их у службу културе и уметности, „Калеидоскоп културе”, у оквиру јавних конкурса, подржава локалне уметнике и реализацију њихових пројеката, док кроз конкурс „Уметник у гостима” интернационализује локалну уметничку сцену и повезује је са иностраним уметницима и организацијама. Кроз овај програм подржавају се новосадски уметници у реализацији одлазећих резиденција, али се и страним уметницима даје прилика да дођу у Нови Сад и да кроз рад са локалним уметницима размене искуства и знања, што се на крају види кроз програме „Калеидоскопа културе”.



„КАЛЕИДОСКОП КУЛТУРЕ” ПРВИ ПУТ ЈЕ РЕАЛИЗОВАН 2018. ГОДИНЕ, У СКЛОПУ ПРЕСТИЖНЕ ТИТУЛЕ ЕВРОПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ КУЛТУРЕ, А КАО ЛЕГАТСКИ ПРОЈЕКАТ, КОЈИ ЈЕ У ПЛАНУ ДА СЕ НАСТАВИ И НАКОН ГОДИНЕ ТИТУЛЕ 2022. ГОДИНЕ, ЗНАЧАЈНО ЈЕ УТИЦАО НА РАЗВОЈ НОВОСАДСКЕ КУЛТУРНЕ И УМЕТНИЧКЕ СЦЕНЕ. САДА ВЕЋ ТРАДИЦИОНАЛНО, „КАЛЕИДОСКОП КУЛТУРЕ” ОКУПЉА ЗНАЧАЈНА ЛОКАЛНА, АЛИ И РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА ИМЕНА ИЗ РАЗЛИЧИТИХ ОБЛАСТИ УМЕТНОСТИ, И ПОМЕРА ГРАНИЦЕ ПРОГРАМИМА И ПРОДУКЦИЈОМ ДОГАЂАЈА. ТРАЈНО ГРАДЕЋИ ЛОКАЛНУ ПУБЛИКУ И ПОДИЖУЋИ КАПАЦИТЕТЕ ТУРИСТИЧКЕ ПОНУДЕ ГРАДА, „КАЛЕИДОСКОП КУЛТУРЕ”, ЗАМИШЉЕН КАО ЕВРОПСКА ПРЕСТОНИЦА КУЛТУРЕ У МАЛОМ, ЈЕДАН ЈЕ ОД НАЈБОЉИХ ПОКАЗАТЕЉА ДА ЈЕ НОВИ САД ГРАД КОЈИ КУЛТУРУ ЖИВИ.



PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

1 / 9 – 4 / 9 / 2022.

НЕДЕЉА ОТВАРАЊА.



УВЕРТИРА – ТО ЈЕ РЕЧ КОЈА НАЈБОЉЕ ОПИСУЈЕ ЧЕТИРИ ДАНА ОТВАРАЊА „КАЛЕИДОСКОПА КУЛТУРЕ“ У ПРОСТОРУ КРЕАТИВНОГ ДИСТРИКТА, ЈЕДНОГ ОД НАЈВАЖНИЈИХ ИНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЈЕКТА НОВОГ САДА КАО ЕВРОПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ КУЛТУРЕ. КАО ШТО ЈЕ УВЕРТИРА УВОДНА МУЗИКА ЗА НЕКО ДЕЛО, КОЈА УПОЗНАЈЕ СЛУШАОЦЕ СА МУЗИЧКИМ ДОГАЂАЈИМА КОЈЕ ЋЕ ЧУТИ У САМОМ ДЕЛУ, ТАКО ЈЕ И НЕДЕЉА ОТВАРАЊА НАЈАВА ЗА СВЕ ОНЕ БОГАТЕ ТОНОВЕ КОЈИ ЧИНЕ СИМФОНИЈУ „КАЛЕИДОСКОПА КУЛТУРЕ“ ТОКОМ НАРЕДНИХ ПЕТ НЕДЕЉА.

Култура заједништва, на којој се заснива „Калеидоскоп културе”, биће представљена већ на самом свечаном отварању и то у оквиру историјског примера слављења заједништва кроз својеврсни слет, масовну кореографску представу у режији интернационалног тима у којој ће учествовати чак 500 извођача. На трагу идеје заједништва, слет критички отвара питање јединства, али оног у ком свако од нас задржава право на слободу, својственост и различитост. На овим просторима, слет је запамћен као један од најмасовнијих догађаја у бившој Југославији, када су најуспешнији омладинци носили Штафету младости некадашњем председнику Јосипу Броз Титу, на дан његовог рођендана. Међутим, слет бележи још старију традицију. Већ у првој половини 20. века, многе европске државе, међу којима је и Краљевина Југославија, користили су слет да би кроз покрете људског тела слали поруке идеолошке природе, покушавајући да кроз визуелне спектакле стварају осећај заједништва. Слет је, како кажу речници, масовна јавна приредба у којој учесници показују своју спретност и вештину и који комбинује гимнастику, кореографију, музику и друге елементе извођачке уметности. Отуда слет, као специфична уметничка и културна форма, заправо сажима идеју читавог „Калеидоскопа културе” о преплитању пет врста уметности и природно представља увертиру у предстојећих пет недеља. Велики међународни пројекат *Слет – Алтернативна историја Европе*¹, чији је носилац прво луткарско позориште у Србији, Позориште младих, биће заправо својеврсни омаж и подсећање на 100 година од Првог Свесокског слета Краљевине Југославије, одржаног у Љубљани давне 1922. године – међународном догађају коме су присуствовали гимнастичари из Француске, Белгије, Луксембурга, Чехословачке, Румуније, Пољске, па чак и из Алжира. Тим поводом, тада су одржани и бројни концерти, оперске и позоришне представе, што ће учинити управо и „Калеидоскоп културе” током отварања.

PHOTO_V. VELIČKOVIĆ



Слет, у оквиру свечаног отварања, обухватиће не само интердисциплинарни приступ уметности који заговара „Калеидоскоп културе”, већ и јединствен спој различитих актера – редитеља, кореографа, сценографа, костимографа, музичара, плесача, и то из Немачке, Италије, Холандије, Данске, Аустрије и Србије. Међу значајним европским именима истичу се Елсебет Банка, Каролина Спаић, Сибиле Петерс, Силви Крецшма, Матиас Антон, Гвидо Ван Хенгел, Града Киломба, а интернационалном тиму придружују се и значајна домаћа имена попут Биљане Србљановић и Андраша Урбана. Европски оквир слета приказан кроз локалну причу даће и критичко посматрање историјског наратива и идеологије, као и отварање дебате о европској историји и вредностима, стварајући тако нову интерпретацију слета. У смислу израза, представа ће бити мешавина кореографије, хорског певања, хепенинга, дијалектичког позоришта, визуелне уметности и видео-

материјала. Конкретан садржај представе представљаће уметничка интерпретација значајних, а недовољно познатих или контроверзних догађаја и личности из историје европских друштава. У складу са тим, локација самог свечаног отварања биће простор Великог Лимана, такође баштини недовољно истражен и готово непознат, а изузетно важан за стогодишњу историју, због чега се управо у оквиру „Калеидоскопа културе”, већ две године уназад, име Великог Лимана поново оживљава и открива наслеђе некадашњег центра индустријског развоја Новог Сада, данас трансформисаног у центар савременог стваралаштва. „Калеидоскоп културе” 2022. године открива један век стару историју слета на овим просторима и сто година Великог Лимана, и тако повезује алтернативну историју Европе са алтернативном историјом новосадског индустријског локалитета на обали Дунава.

У том духу, настављамо да кроз покрет, као ефектну могућност израза, шаљемо метафоричне поруке – посебну атракцију за публику представљаће наступ француске трупе *Ecoute/Expansion*², вођени плесачицом и гравитацијском кореографицом Кицу Дибоа која је позната по кореографијама које рекреирају другачији, бестежински просторно-временски амбијент. На тај начин, њене кореографије пропитују поглед, пажњу и слух гледалаца како би се са њима поделили другачији чулни утисци.

Већ сама недеља отварања биће нека врста „Калеидоскопа културе” у малом, са лепезом догађаја који обједињују иновативне уметничке приступе и несвакидашње локације у граду, како за извођаче, тако и за публику.

НОВЕ ПРАКСЕ ИЗВОЂАЧКЕ УМЕТНОСТИ

Постављајући темеље за нове културне праксе, „Калеидоскоп културе” је, поготово у извођачкој уметности, направио значајне искорак, повезујући вишевековне музичке традиције, првенствено извођења и стварања класичне музике, али и савремене токове, тенденције и едукације, настојећи да се та синергија настави и у будућности.

Дајући простор и важно место најразличитијим музичким жанровима, „Калеидоскоп културе” своју уметничку мисију реализује захваљујући уметницима, организацијама и институцијама који су својим радом показали спремност на померање граница, па ће тако бити и 2022. године.

Као један од ретких градова у Европи, Нови Сад има потпуно нови приступ оперском спектаклу, који је оперу, као сложену уметничку форму, која у себи повезује свих пет врста уметности „Калеидоскопа културе”, извео на отворен простор. Тако је чувени „Риголето” био изведен код Чешког магацина, потом „Аида” на Петроварадинској тврђави, док ће 2022. једна од најпознатијих опера на свету *Кармен*³ Жоржа Бизеа, бити спектакл на простору Великог Лимана, у извођењу најстаријег српског театра, Српског народног позоришта. Од свог настанка, „Кармен” је била сензационална, сувише модерна за прву половину 19. века, позната по приказу жене која схвата љубав потпуно независно од постојећих конвенција. Кармен је један од најпоетичнијих оперских ликова икада написан, а њена арија „Хабанера” је можда најпознатија мелодија из читаве оперске литературе.

Несвакидашњи приступ и интерпретацију класичне музике на само отварање „Калеидоскопа културе” доноси и један од најпознатијих и најтраженијих пијаниста света, Денис Мацујев, чији ће наступ такође бити својеврсна трансформација простора Великог Лимана у сврху високе уметности, опет померајући границе. О аутентичности његових изведби најбоље говори и опис његове интерпретације у чувеном листу „Њујорк тајмс” који наводи да су се његови „поетски инстинкти чврсто држали у тананим моментима, са тако прецизним трилерима какве би се тешко ко надао да је могуће чути”. Добитник бројних награда, међу којима и четири Руске националне музичке награде, за Најбољег инструменталисту класичне музике, Мацујев је проглашен и за УНЕСКО-овог амбасадора добре воље.





PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

Едукацију и развој публике, „Калеидоскоп културе” не негује само на пољу класичне, већ и савремене електонске музике. То је велика тема којој је посвећен пројекат *Дани утопије*⁴. Конференције, панели, радионице и догађаји у два дана, настојаће да едукују посетиоце о свету електронске музике и растућем броју самосталних музичких продуцената како код нас, тако и у целом свету. Публику очекују занимљиви разговори на тему дигиталних мултимедијалних платформи са еминентним представницима електронске сцене у региону, али и представницима фестивала и клубова. Радионице ће оба дана бити интересантан спој искустава и знања европских и домаћих уметника. Првог дана, интерактивна радионица ће угостити продуцента и ди-џеја Бењамина Фера из Немачке, заједно са Слободаном Јукићем Слоксом и ЛАГ-ом, а радиће се интерактивне радионице са активистима и волонтерима. Други дан нас очекује изложба фотографија, предавање о менталном здрављу

и интерактивна радионица о самом ди-џејингу, коју воде Владимир Аћић и Пеле Дрезгић. У вечерњим часовима наступа јединствени Метју Џонсон са Марком Милосављевићем, као и многобројна имена европске клубске сцене.

Необичној фузији извођачке уметности на отварању у Креативном дистрикту допринеће и цез у оквиру концерта/перформанса *Dragons Fuel*⁵, једног од најреспектабилнијих састава који је под окриљем „ХОРЗА”, а који је сачињен од реномираних новосадских музичара препознатљивих по настављању тзв. европске школе цеза у фузији са балканским ритмовима.

У ПЛЕСНОЈ ВРЕМЕНСКОЈ КАПСУЛИ КРОЗ ЈЕДАН ВЕК ВЕЛИКОГ ЛИМАНА

Стогодишњу историју Великог Лимана, где је започео индустријски развој Новог Сада, „Калеидоскоп културе” представиће и кроз плес – из угла личних успомена, тренутака, догађаја, које ученике пројекта *Временска капсула*⁶ везује за тај простор на обали Дунава, претварајући та искуства у живу слику на сцени. Пројекат новосадског удружења „New Entertainment”, који је настао у партнерству са „Viva Dance Academy” из Новог Сада, заправо истражује алате за креативно изражавање. Представа ће настати на основу вишемесечног истраживања са учесницима радионица певања, покрета, плеса и глуме на тему *Временске капсуле*, а обогатиће програм свечаног отварања „Калеидоскопа културе”.

Путовање кроз време, од стогодишње историје једног простора и његовог утицаја на грађане и грађанке Новог Сада, доводи нас до садашњости и будућности центра савременог стваралаштва, у шта се Велики Лиман трансформише, што се опет представља и наслања на идеју и израз фестивала савременог плеса *Tanz Platz*⁷. Овај фестивал од 2017. године представља нове тенденције савременог плеса у свету, као и младе актере европске и домаће сцене. У години титуле, фестивал доноси три плесне представе, поново повезујући најзначајнија уметничка имена европске и домаће сцене. *Tanz Platz* је део активности пројекта „Freedom – Фабрика културе 360 степени” Студентског културног центра у Новом Саду, који се протеже у више

лукова и садржи више активности са циљем давања подршке младим уметницима да се изборе за свој простор у јавности. Фестивал од 2017. године има за циљ да сваке године представи најбоље европске радове и касније подржи њихову презентацију заинтересованој публици у оквиру дискусије са ауторима и уметницима. Фестивал је израстао из европске мреже *Aerowaves* која обухвата четрдесет и четири партнерске организације из тридесет и три земље, а која се бави селекцијом и подршком младих талената у области савременог плеса.

ИСТОРИЈСКИМ ПЛЕСОМ МАШИНА У НОВИ СВЕТ САВРЕМЕНОГ СТВАРАЛАШТВА

Док ће фестивал *Tanz Platz* открити нову визуру некадашњег индустријског простора – Фабрике, кроз савремени плес, на фасади поменутог објекта у Креативном дистрикту плесаће машине, подсећајући на историју тог места. *Аутокорект*⁸ интерактивну *site-specific* уметничку инсталацију од триста квадратних метара чини роботизовани и аутоматизовани сплет индустријских мобилних елемената, који својим синхронизованим дигитално контролисаним кретањем стварају кореографију, плес машина на фасади. Тиме читаву зграду претварају у позорницу, а публику, пролазнике и кориснике зграде, у случајне и намерне ко-креаторе уметничког рада. То је рад који наставља причу награђиваног уметничког колектива „Каркатаг” из Београда, са амбицијом и креирањем услова да ова инсталација постане место окупљања и нови симбол Великог Лимана и Креативног дистрикта. Уметнички колектив је још 2020. године, баш на „Калеидоскопу културе”, започео причу о оживљавању и реинтерпретацији индустријског наслеђа Великог Лимана, атрактивном интерактивном уметничком инсталацијом „Wirefull” на згради Фабрике, а нова инсталација, као спој визуелних уметности, архитектуре, дигиталне и новомедијске уметности и сценског дизајна

биће природан наставак.

Док уметнички колектив „Каркатаг” пише нову историју визуелне уметности на екстеријеру објекта у Креативном дистрикту, аудио-визуелна интерактивна инсталација *Мрачна соба*⁹, једног од најуспешнијих српских уметника, Владимира Лалића, намењена је затвореном простору. У оквиру ове Лалићеве инсталације, који је први српски лауреат награде Пол-Луј Вајлер, француске Академије лепих уметности, на препоруку чувеног сликара Владимира Величковића, посетиоци ступају у мрачни простор уметности који сами осветљавају светлом мобилних телефона или батеријским лампама. Осветљавајући цртеже, посетиоци их у исти мах пројектују чиме се отвара игра светлости и пропорција (величина). Унутар инсталација, као простора интроспекције и интеракције, могуће су и импровизације на музичким инструментима.

Велику улогу простора у визуелној уметности представиће и новосадски Мултимедијални центар „Лед Арт” кроз свој перформанс *Распродаја уметности*¹⁰. Перформанс се састоји из две активности: прва, „Нови простори”, која проблематизује непостојање адекватних галеријских простора и простора за рад за млађе уметнике и друга, „Пиљари уметности”, која подразумева трговину уметничким радовима и предметима где је све дозвољено – ценкање, трампа итд. То је уједно и наставак традиционалне „Велике распродаје уметности”, перформативног чина који проблематизује (не)постојање тржишта за ликовну уметност.





ARCHIVE / ACADEMY OF ARTS NOVI SAD

Установљавањем новог уметничког простора бави се и својеврсна галерија на отвореном на простору Великог Лимана. Уводне деценије 21. века све више препознајемо као период кулминације либералног капитализма, период у коме је на делу немилосрдна употреба човека јер крупни капитал настоји да комплетне људске потенцијале подреди властитој филозофији профита. Уметност и уметници, у таквим околностима, трагају за адекватним одговорима. Ти одговориће бити предмет изложбе *Quo Vadis Mundi?*¹¹ коју организује Галерија „Бел Арт”, у сарадњи са Фондацијом „Нови Сад – Европска престоница културе” и Градском управом за грађевинско земљиште и инвестиције Града Новог Сада.

На још једној необичној и врло посећеној новосадској локацији у близини Креативног дистрикта, публику очекује и занимљив догађај: *Светско бијенале студентских фотографија – Best off 2022*¹², у организацији

Академије уметности у Новом Саду. На изложби ће бити представљени најбољи радови изложени на протеклим изложбама Бијенала, од 2007. до 2020. године. Програм ће употпунити гостовање страних уметника и уметница који ће на самосталној изложби представити свој уметнички рад и одржати радионицу са студентима фотографије са Академије уметности у Новом Саду. На радост познавалаца фотографије, овом приликом ће у Нови Сад и на „Калеидоскоп културе” доћи и јапанска уметница Рије Јамада, која осим што ће представити свој вишеструко награђивани рад, такође ће одржати и радионицу са студентима фотографије са новосадске Академије уметности под називом *Пронађена фотографија*¹³. Јамада је на светској сцени уметничке фотографије препознатљива по представљању себе као субјекта, јер верује да је то најбољу начин да сазна о себи и другима и да се суочи са сопственим проблемима. Зато уметница користи маске, костиме, сценографију

како би се идентификовала с људима с којима говори и њихове приче доживела као своје. Светско бијенале употпуниће и својеврсни павиљон који ће обогатити саму поставку и начин сагледавања ауторских фотографија. У контексту изванредних младих стваралаца, кључно је поменути сарадњу младих представника савремених уметничких пракси и европских институција, па се у томе истиче једна од најпрестижнијих на пољу развоја и експеримената трансмедијске уметности и нових ликовних медија – Арс Електроника. Већ другу годину заредом, у оквиру „Калеидоскопа културе”, у сарадњи са Арс Електроником и Центром за промоцију науке, расписује се конкурс на националном нивоу за младе и надлазеће уметнике који делују на пољу савремених уметничких пракси. Изложба победничког рада, што је претходне године био рад студената Академије уметности у Новом Саду, представљена је управо на

отварању „Калеидоскопа културе”. Поред Арс Електронике, истиче се и сарадња са секретаријатом за културу доње Аустрије на програмима размене студената и младих професионалаца у на широком пољу уметности и умрежавању институција независне културне сцене ова два града.

PHOTO: J. IVANOVIĆ





PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

АЛТЕРНАТИВНИ ИСКОРАЦИ ПОЗОРИШТА И МЛАДИ КРЕАТОРИ ФИЛМСКОГ НАСЛЕЂА

Снага, тежина и храброст позоришне и филмске уметности оцртавају се већ у данима отварања „Калеидоскопа културе” и то кроз алтернативне форме, односно младе ствараоце који се на потпуно нови начин осврћу на филмско наслеђе. У оквиру „Калеидоскопа културе”, позориште, као комбинација извођачке и визуелне уметности, комуницира са публиком на потпуно новим и несвакидашњим локацијама за театар што важним друштвеним темама којим се бави даје потпуно нову визуру.

У том контексту, већ две године уназад, у оквиру сарадње са Интернационалним фестивалом алтернативног и новог театра – *ИНФАНТ*¹⁴, који у Нови Сад доводи реномиране европске и регионалне театре, а у години титуле европску димензију даје и Бург театар, најеминентније аустријско позориште, као и једно од највећих у Европи.

Уметнички процес започет у „Тврђави мира” затичемо и у „Калеидоскопу културе” – *Трафика сећања*¹⁵, пројекат је инспирисан трафиком К67, делом словеначког дизајнера Саше Јанеза Мехтига, који је за бившу Југославију био симбол модернизације, прогресивног дизајна и технолошких промена. Након окончаног перформанса, драматуршкиња Маша Сеничић бира најбоље од сакупљених прича (забележених у аудио и/или видео формату), а из рада на њима настаје предлог за представу у документарно-експерименталној форми, коју режира ауторка

пројекта Милана Никић. Финални догађај, представа/перформанс, која отвара питање улоге колектива у стварању индивидуалног сећања, чији је носилац и сама К67, биће реализована у оквиру недеље отварања „Калеидоскопа културе”, на простору Великог Лимана.

Како позориште у оквиру „Калеидоскопа културе” отвара нове видике ове врсте уметности, млади филмски ствараоци из Новог Сада повезују се са колегама из региона и Европе и њиховом кинематографском праксом, и то у оквиру филмског фестивала *Обнова*¹⁶ Удружења „Филмиум”. Овај млади филмски фестивал који, осим што негује наслеђе седме уметности, подиже капацитете младих филмских стваралаца у Новом Саду и развија публику својим филмским селекцијама, изродио се баш у оквиру „Калеидоскопа културе”. Неговање седме уметности и подизање њених капацитета започето је у оквиру овог фестивала 2020. године. На простору Великог Лимана, на отвореном, фестивал доноси квалитетне и разноврсне филмове који су обишли филмске фестивале на европском континенту и ствара нови простор за новосадске филмске раднике, уметнике и најширу публику. Посебан акценат ће бити стављен на европски филм, упркос културној хегемонији Холивуда. Фестивал има неколико селекција: *Обнова* (три филма са територије бивше Југославије која су доживела рестаурацију), *Победници* (шест филмова који су добили награду на фестивалима у Европи у текућој години), *Документарни* и *Дебитанти*.

5/9 – 9/9/2022.

НЕДЕЛЪА АРХИТЕКТУРЕ. КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ.



Након недеље отварања „Калеидоскопа културе” на простору Великог Лимана, током прве недеље, фокус се ставља на архитектуру кроз изложбе, трибине, радионице и друге садржаје. Значај архитектуре у „Калеидоскопу културе” провлачи се заправо кроз свих пет недеља, с обзиром на то да је једна од главних идеја реализација програма широм града, на култним локацијама, али и у обновљеним и новим просторима. Пример за активирање и развијање нових простора је управо конкурс „Нова места“, који већ четири године уназад, у сарадњи са грађанима и струком, Друштвом архитеката Новог Сада, уређује мале урбане целине намењене локалној заједници, са циљем да се и током „Калеидоскопа културе” културни

садржаји додатно прошире у све делове града, што је од велике важности и за недељу архитектуре. Пројекат „Нова места” један је од оних којим Европска престоница културе промовише културу заједништва кроз нове просторе широм града намењене културним садржајима.

У недељи архитектуре централни догађај биће *Бијенале сценског дизајна*¹⁷ који ће умрежити европске, регионалне и домаће младе професионалце и студенте, кроз континуирани рад са већ оствареним стручњацима и професионалцима из ових области. Посебну вредност бијеналу дају међународни партнери, укључујући „Прашко квадријенале”,

најзначајнију светску манифестацију посвећену сценографији и сценском простору на којем учествује око 70 земаља, 800 уметника, уз око 600 перформанса, радионица и предавања. Значај је утолико већи с обзиром на повезивање и умрежавање домаћих институција, у овом случајну образовних, као што је Факултет техинчких наука у Новом Саду (организатор пројекта) са оним светског ранга, какво је „Прашко квадријенале”. *Бијенале сценског дизајна* је платформа која ће промовисати, унапредити, стимулисати, развијати и усавршавати креативни и професионални рад у свим областима везаним за дизајн, технику и технологију, продукцију, реализацију и промоцију позоришних пројеката и сценских

догађаја уопште, а посебно оних невидљивих умећа и заната без којих сценски догађај не би могао да постоји. Све то на локацији која баштини стогодишње индустријско наслеђе и која управо кроз дизајн и архитектуру добија нову вредност. Ово изузетно атрактивно бијенале сценског дизајна ће, осим позоришта, обухватити и различите формате ванпозоришних и уметничких пракси сценског дизајна. Централни догађај биће три велике изложбе из области позоришних, ванпозоришних и уметничких пракси сценског дизајна.

10/9 – 16/9/2022.

НЕДЕЉА ИЗВОЂАЧКЕ УМЕТНОСТИ. КОРЗО.





PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

„КАЛЕИДОСКОП КУЛТУРЕ“ НА ПОЧЕТКУ СВАКЕ НЕДЕЉЕ, У КОЈОЈ ГРАД-СЦЕНУ УВОДИ У НОВУ УМЕТНОСТ, ДАЈЕ И ПОТПУНО НОВУ НАМЕНУ КУЛТНИМ МЕСТИМА У ГРАДУ, АЛИ И ОЖИВЉАВА ЊИХОВУ ИСТОРИЈУ, ПА ТАКО, НАКОН КРЕАТИВНОГ ДИСТРИКТА, ДОЛАЗИМО ДО ЦЕНТРА ГРАДА И ЈОШ ЈЕДНОГ КУЛТУРНОГ НОВОСАДСКОГ МЕСТА КОЈИМ ПАРИРАМО ЕВРОПСКИМ МЕТРОПОЛАМА – НЕДАКАШЊЕГ НОВОСАДСКОГ ШЕТАЛИШТА КОЈИ ЈЕ ДАНАС ЈЕДНА ОД НАЈВЕЋИХ ГРАДСКИХ САОБРАЋАЈНИЦА, А КОЈА СЕ ТОКОМ ЈЕДНЕ ВЕЧЕРИ ЗАУСТАВЉА.

Зарад културе, *Корзо*¹⁸, као велики концерт класичне музике под ведрим небом, обуставља саобраћај на једном од главних градских булевара, на Булевару Михајла Пупина, и помера границе извођења класичне музике. Уз домаћа имена светског ранга, посебну бину и репертоар најпознатијих дела класичне музике, Корзо је, оживљавајући некадашња времена, постао нова традиција Новог Сада и један од легата који треба да живи и након године титуле, као реткост кој Српску Атину издваја у односу на читав регион, али и шире. Војвођански симфонијски оркестар, Роберт Лакатош, Рита Кинка и други, одушевили су Новосађане претходних година, али Корзо је, чак и у онлајн формату, услед пандемијске кризе, успео да остави значајан утисак на публику, током снимљеног концерта ЛП дуа на Петроварадинској тврђави. Већ 2021. године, *Корзо* се враћа на своју „штрафту“ уз светског виртуоза, Стефана Миленковића, који је сада, по повратку у Србију, постао и уметнички директор прве Градске концертне дворане у Новом Саду, потом чувени Војвођански симфонијски оркестар, а под диригентском палицом изванредног маистра Александра Марковића, који је сада дошао и

на место вође диригената тог оркестра, поново чинећи концерт једним од најатрактивнијих културних догађаја у Новом Саду, што ће он свакако бити и у години титуле. Њима се на сцени придружује један од тренутно најпопуларнијих светских виолиниста и виолиста, Јулијан Рахлин. Литвански музичар иза себе има каријеру дугу преко три деценије, током које је обишао свет као виолиниста, виолиста, али и као диригент, предавач и уметнички директор. Наступао је са свим већим оркестрима у свету, док су га публика и критичари препознали као емотивног и енергичног солисту, водећег у својој генерацији. Доказ томе су и бројне награде које су га пратиле у светској каријери, али и чињеница да Рахлин свира на раритетним инструментима – Страдиваријусовој виолини из 1704. и виоли Лоренца Сторионија из 1785. године. Познат је и по сарадњи са савременим уметницима, попут Вангелиса, чија је дела премијерно изводио. Публика у нашој земљи заволела је Рахлина као једног од ретких

светских уметника који је посећивао Србију током деведесетих година, а данас га као Европска престоница културе спајамо са најбољима у српској и новосадској класичној музици.

Након *Корза*, један од најбољих светских клавирских дуа, ЛП дуо, враћа се на „Калейдоскоп културе”, поново у недељи извођачке уметности, у оквиру мултимедијалног концерта *Квантна музика и изван ње*¹⁹, у организацији Музиколошког института САНУ, на простор Великог Лимана. Елеганција класике, слобода цеза и снага рокенрола, синоними су за музику Соње Лончар и Андрије Павловића – ЛП дуа, који ће, заједно са уметницима, физичарима, инжењерима и музиколозима, припремити мултимедијални концерт нове ауторске музике за два хибридна клавира и квантна синтисајзера, инспирисан квантним феноменима и проучавањем фундаменталних питања људског постојања.

Нови приступ и нове праксе извођачке уметности настављају на најразличитијим локацијама у граду и околини, од Сремских Карловаца, Ирига до Културне станице Лиман, што ће бити место за одржавање *Фестивала камерне музике*²⁰. Након великих класика који доминирају репертоаром на *Корзу*, овај фестивал, чији је организатор Новосадски дувачки квинтет, окреће се сарадњи са савремених композиторима, чија ће композиција бити премијерно изведена на фестивалу. Потпуна новина на домаћој сцени и још један интересантан спој је и сарадња са новосадским ди-џејем Александром Коромом, што ће класичну музику представити публици на потпуно нов начин.

Спој савременог стваралаштва уз очување и промоцију националног музичког наслеђа је и пројекат *Бисери српске соло песме*²¹, који ће у новосадској Синагоги представити сабрана дела вокалне лирике српских аутора 19. 20. и 21. века, у извођењу српске уметнице Тање Андријић, професионалног вокалног квартета „Хор Краљица Марија”, младе уметнице на гитари Тијане Стојић и пијанисте Миливоја Вељића. Поред идеје о чувању традиције кроз савремени израз, која се наслања на темеље на којима је и сам „Калейдоскоп културе” изграђен, фестивал ставља акценат на образовање и едукацију младих, пружајући им прилику да стварају и презентују рад публици. А, на трагу националног наслеђа, стижемо и до *Вечери новосадских боема*²², када ће на више локација у граду бити импровизоване кафане, за чијим столовима ће седети глумци који ће по написаном сценарију приповедати приче из старих времена Српске Атине. Циљ ове једнодневне културне манифестације, у организацији „Зеленог фронта”, промоција је значајних новосадских личности које су обележиле 19. и 20. век у Новом Саду (Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Мирослав Антић). Публика ће имати прилику да осети атмосферу и амбијент кафане, која је у то време представљала место где су се писале песме, одржавали политички састанци, реализовали послови – оне су биле главно

место окупљања виђенијих људи тог времена. На очигледан значај простора у креирању и представљању уметности, на шта указује читав „Калейдоскоп културе”, кроз постављање нових традиција и покретање нових процеса, наслања се и *Гитарџада Војводине 2022*²³ која неће бити на очекиваних урбаним локацијама, већ рокенрол звук доноси на фудбалски стадион у Кисачу. Са циљем промоције рокенрола, фестивал прожима како страну, тако и домаћу сцену већ деценијама уназад, обухватајући две форме сценског наступа, такмичарски и ревијални део. У оквиру такмичарског дела, право да учествују имају млади неафирмисани бендови, док у оквиру ревијалног дела наступају најзначајнија имена регионалне музичке сцене. Значајно је напоменути и да фестивал, у организацији Удружења грађана „Центар за очување традиције и унапређење мултикултуралног друштва и женског стваралаштва Интегра 21ц” из Новог Сада, прелази локалне и националне оквире, остварујући сарадњу са фестивалима из региона, међу којима су два фестивала из Словачке „Хевхетиа фест” у Кошицама и „Капела ружова” у Братислави, потом „Бедем фест” из Црне Горе и два фестивала у Мађарској.

У оквиру недеље извођачке уметности очекује нас и занимљиви позоришни перформанс *Birth of Christ*²⁴ који је настао према делима светски познатог аутора Јукија Мишима. Занимљиво да у извођењу учествују јапански и мађарски уметници, а да се сусрећу баш у Новом Саду, уз велику подршку партнера „EU-Japan Fest Japan Committee”. Перформанс говори о међусобном разумевању различитих култура на неуобичајен начин, кроз музику и покрет тела као универзалне језике, али и са нагласком на аутентичностима три различите културе – новосадске, јапанске и мађарске, те нам шаље поруку јединства које је данашњем свету преко потребно.



PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

17/9 – 23/9/2022.

НЕДЕЉА
КЊИЖЕВНОСТИ.
ПОДГРАЂЕ.

НА ПОЧЕТКУ НЕДЕЉЕ КОЈА ОБРАЂУЈЕ ОВУ ВРСТУ УМЕТНОСТИ У ОКВИРУ „КАЛЕИДОСКОПА КУЛТУРЕ“, ВОДИ НАС У ПОДГРАЂЕ ПЕТРВАРАДИНСКЕ ТВРЂАВЕ, БАРОКНИ ГРАДИЋ КОЈИ БАШТИНИ ВИШЕ ОД ТРИ ВЕКА ИСТОРИЈЕ. ОБНОВЉЕН У ОКВИРУ ПРИПРЕМА ЗА ЕВРОПСКУ ПРЕСТОНИЦУ КУЛТУРЕ, ПОДГРАЂЕ ЈЕ ДАНАС ЈЕДНО ОД КУЛТУРНИХ СРЕДИШТА ГРАДА И СПИСУЈЕ САДА НОВУ ТРАДИЦИЈУ КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА.

Дводневни књижевни фестивал *Град књиге*²⁵ представља домаће и европске, младе и реномиране ауторе, на потпуно нови начин, отварајући дебате и дискусије и изводећи писану реч ван оквира две корице. Овај дводневни књижевни догађај окупља књижевнике, критичаре, издаваче, библиотекаре и читаоце, као и ствараоце других врста садржаја инспирисаних књижевношћу или с њом преплетених. Током једног викенда, улице испод Тврђаве врве од књига, музике, визуелне уметности, а што је најважније — људи време проводе у живој интеракцији са својим омиљеним ауторима и извођачима, а све у изванредној атмосфери овог обновљеног барокног драгуља. Подграђе, као викенд-град књиге, подељено је на зоне у којима се публика може снабдети књигама, плочама, сувенирима, на позорнице на којима је очекују утицајни музичари, релевантни добитници књижевних награда, као и на читање поезије и прозе на различитим језицима, дискусије, дечији и омладински програми и пројекције филмова. Потребна за оваквим догађајем је очигледна: чињеница је да у Србији тренутно готово не постоји књижевна манифестација оваквог типа. У години титуле, у Граду књиге нас чека и поставка „Магбета“, једног од најпознатијих Шекспирових дела, коју реализујемо у сарадњи са Српским народним позориштем, а сам догађај биће права атракција с обзиром на аутентичан локалитет Подграђа.

На трагу тог позиционирања домаће књижевне сцену у европске оквири и повезивања са европским ауторима који се представљају новосадској публици, први пут је у Србији, у оквиру „Калеидоскопа културе“ 2020. године, одржана *Ноћ књижевности*²⁶, као манифестација која се годинама организује у великим европским градовима под покровитељством EUNIC-а (кластера културних центара земаља Европске уније). Прве године реализована онлајн, због пандемије, већ следеће 2021. године смештена у Подграђу Петроварадинске тврђаве, ова литерарна манифестација је настала на иницијативу новосадског огранка Француског института

у културних института земаља Европске Уније – „EUNIC Србија” и Фондације „Нови Сад – Европска престоница културе”. У основи манифестације јесте представљање књижевних дела писаца земаља учесница, која су у претходне четири године објављене и дистрибуиране у Србији, на српском језику. Фестивал омогућава страним културним центрима да у току једне вечери практично „запоседну” кварт Подграђе у Петроварадину, и да на необичним местима, кроз сеансе од десетак минута читања одломака и тридесетак минута разговора са аутором (четири пута у току вечери од 18 до 22 часа), представе најновију књижевну продукцију својих земаља. Одабрани савремени аутори читају одломке из својих дела и разговарају са модераторима, новосадским писцима и критичарима и публиком, у интимној атмосфери скривених кутака Подграђа (кафеа, продавница, јавних институција, хостела...), док се публика мења на пун сат. Уз аутор/ке су присутни глумица или глумац са Академије Уметности у Новом Саду који читају одломке из дела. Публика је та која се, уз помоћ плана кварта који се налази у програму фестивала, креће од места до места и бира којем ће читању и у које време присуствовати.

Са идејом постављања нових пракси бави се и пројекат *Књижевна машина*²⁷ који намерава да интервенише у постојећој расподели улога и позиција, и да успостави нови простор видљивости и легитимације за савремену књижевност аутора и ауторки новије генерације, уз сарадњу са европским уметницима и уметничким мрежама. На неколико локација, међу којима је Подграђе, културне станице и Нова места, публику очекује свежањ несвакидашњих књижевних догађаја (књижевне журке, „дуетска” читања поезије, јавне дискусије о позицији издавача у савременој економској клими и сл.) посвећених најновијим гласовима локалне и међународне књижевне сцене. Удружење младих новосадских литерата „Мрачна комора” је, у партнерству са Фондацијом „Нови Сад – Европска престоница културе”, основало

овај фестивал како би се повезало са великом европском мрежом песничких фестивала „VERSOPOLIS” и тиме чвршће поставио Нови Сад на европску књижевну мапу.

Креирање нових веза између аутора и публике потенцира и *Prosefest – Међународни фестивал прозе*²⁸, у организацији Културног центра Новог Сада, који у Нови Сад доводи највећа имена светске књижевности. Програм се одвија тако што два писца сваке фестивалске вечери, у блоковима од шездесет минута, читају своју прозу и разговарају са публиком, у поподневним часовима у једној од новосадских гимназија, а увече у Културном центру Новог Сада. Фестивал додељује и награду „Милован Видаковић” (српски писац који је, између осталог, живео у Новом Саду), међу чијим добитницима су Марио Варгас Љоса, Орхан Памук, Алберто Мангел и Петер Хандке.



PHOTO_J. IVANOVIĆ

КУПИТЕ ПОЕЗИЈУ НА ПИЈАЦИ

Да ли је поезија роба? То питање покреће перформанс на отвореном *Дубокс поезија на кило*²⁹ Удружења грађана „Шмиранти” из Новог Сада, замишљен као рецитовање поезије на пијачној тезги по захтеву „купца”. Три глумца и један музичар (хармоникаш) направиће перформанс у коме ће један од њих бити продавац поезије, а друга двојица ће бити задужени да говоре тј. рецитију поезију након што купац-пролазник-гледалац одабере песму са листе од неколико десетина песама које се нуде. Када купац одабере песму, потребно је да убади симболичну „накнаду” у кутију/шешир (и сл.) да би живи дубокс-глумац почео да рецитије одабрану песму. Циљ пројекта је да се уметност (глума и поезија) понуди на најфреквентнијим местима у граду, на новосадским пијацама, како би људи могли да је доживе без одласка у институције културе. Такође, уметност се презентује као вредност која има своју цену исто као и намирнице и друга добра, како би се скренула пажња на неоснованост идеализовања и „романтизације” савремене уметности.

У том духу, зашто би само пијаце биле место за књижевност, кад то може бити и *Градска линија*³⁰. У питању је вишедневна *pop-up* манифестација која подразумева књижевне промоције, концерт и изложбу, децентрализовано, на разним градским локацијама тј. у различитим културним станицама. Идеја је проистекла из *Новосадског књижевног бедекера*³¹, антологије прозе и поезије педесетак аутора и ауторки различитих генерација о новосадским улицама, квартовима, урбаним целинама. Књига је својеврси омаж граду, Европској престоници културе. Током недеље књижевности одвијаће се жива промотивна активност бедекера, а локације на којима ће се одвијати биће најразличитије, на улицама, у културним станицама, отворене према посетиоцима. С обзиром на то да је музичка сцена Новог Сада такође активна и жива, кроз програм ће се афирмисати и локални бендови.

Промоција разноврсних и квалитетних књижевних издања новосадских аутора и ауторки различитих генерација, објављених уз подршку „Новог Сада – Европске престонице културе” (кроз Јавни конкурс за суфинансирање пројеката у култури, који представљају допринос јачању савремене новосадске сцене у области издаваштва и преводилаштва), такође обогаћује програме недеље књижевности и доприноси европској промоцији Новог Сада као Европске престонице културе. Публика ће имати прилике да разговара са ауторима и да се упозна са преводима романа *Ноћна пројекција*³² Ота Хорвата (Академска књига) и *Стална поставка*³³ Миодрага Кајтеза, као и збирке поезије Јована Зивлака *Осветљење је слабо*³⁴ (Адреса) на енглески језик. Такође, биће представљена антологија о историји о културном животу Новог Сада под називом *Нови Сад – земљица рај*³⁵, чији су приређивачи музејска саветница Лидија Мустеданагић и професор Филозофског факултета у Новом Саду Сава Дамјанов.

Зивлак ће такође у оквиру своје Антологије поезије од краја 17. века до данас, коју приређује у издању Друштва књижевника Војводине, представити више десетина песника који су стварали или и даље стварају на територији Новог Сада. У оквиру недеље књижевности водиће се разговори са неким од тих аутора, а промоција ће обухватити и часописе, док ће сама антологија бити преведена на енглески, немачки, руски, француски и друге језике. Слично тој антологији, пројекат *Нови Сад – песничка престоница*³⁶ укључује песме осамдесетак песника који су Нови Сад учинили градом поезије. *New story of Novi Sad*³⁷ друштва новосадских књижевника, превод је на енглески језик антологије савремене новосадске прозе која показује све богатство једне зреле књижевности. Међу публикацијама подржаним на конкурс месту је, у духу децентрализације културних садржаја, нашао и *Бревијар улица Новог насеља*³⁸, у издању „Новог културног насеља”, као и интегрално издање стрипа *Цезаров ипијун*³⁹, истакнутог локалног стрип уметника Саше Јовановића, у издању Креативне радионице „Бункер”. Оба издања биће промовисана, уз занимљиве дискусије, током недеље књижевности.

24/9 – 29/9/2022.

НЕДЕЉА ВИЗУЕЛНЕ
УМЕТНОСТИ.
ТРГ ГАЛЕРИЈА.



У ПРЕТХОДНЕ ДВЕ ГОДИНЕ, КАО ЈОШ ЈЕДНА КУЛТНА ЛОКАЦИЈА У НОВОМ САДУ, ТРГ ГАЛЕРИЈА ПОЗИЦИОНИРАО СЕ КАО ЦЕНТАР ВИЗУЕЛНЕ УМЕТНОСТИ, КОЈЕ ЋЕ У БУДУЋНОСТИ БИТИ ПРЕТВОРЕНО У ПРОСТОР ЗА НЕГОВАЊЕ ПОСТОЈЕЋИХ И СТВАРАЊЕ НОВИХ ТРАЈНИХ ВРЕДНОСТИ.



САВА ШУМАНОВИЋ_БАР У ПАРИЗУ_1929_ВЛ. ГАЛЕРИЈА СЛИКА „САВА ШУМАНОВИЋ“, ШИД

У години титуле, централни догађај у недељи визуелне уметности, биће велика изложба посвећена једном од најзначајнијих српских сликара 20. века – *Сава Шумановић и европски реализми између два светска рата*⁴⁰. У Новом Саду први пут ће бити представљена Шумановићева дела између два светска рата, са фокусом на његов рад у Француској. Ова изложба не само што ће представити српског сликара чији је је стваралаштво досегнуло европске оквири и за ког се оправдано може рећи да је у Србију донео ликовни језик европског кубизма, већ је и сарадња кључних културних и образовних институција и организација – Спомен-збирка Павла Бељанског, као организатор, потом Галерија Матице српске, Галерија слика „Сава Шумановић“ из Шида, Галерија ликовне уметности поклон збирка Рајка Мамузића, Француски институт у Србији – огранак у Новом Саду, Академија уметности у Новом Саду, ШОСО „Милан

Петровић“, Театар младих „Мишоловка“. После школовања у тадашњој Југославији, као двадесетчетворогодишњак, Шумановић је отишао у Париз и изнајмио атеље на Монпарнасу, где му је учитељ био Андре Лот, а дружио се са Растком Петровићем, Модиланијем, Максом Жакобом и другим уметницима. Утицаји кубизма су видљиви у овој, али и у каснијим фазама сликаревог рада. Његово богато стваралаштво, које је тек показивало све могућности великог уметника, прекинуто је његовим страдањем током Другог светског рата, а данас су његове слике за многе синоним за модерно сликарство. Пројекат *Сава Шумановић и европски реализми између два светска рата* састоји се из два дела, атрактивне изложбе и међународног научног скупа. Изложба ће истовремено бити организована у четири музеја, а дводневни научни скуп у Спомен-збирци Павла Бељанског и Галерији слика „Сава Шумановић“ у Шиду.

*Да заживе паркови и музика*⁴¹ је пратећи програм изложбе током којег ће бити одржан концерт испред Галерије Матице српске, који спаја филмску и музичку уметност са циљем представљања немог филма такође из периода између два светска рата.

Својеврстан пандан изложби о Сави Шумановићу, у смислу слободног и храброг уметничког израза и достизања европских оквира наших уметника, јесте *Изложба радова Драгољуба Раише Тодосијевића*⁴², једног од најзначајних живих српских уметника перформанса, видео-уметности и инсталације, коју организује још једна важна градска институција, чији је оснивач Покрајинска Влада – Музеј савремене уметности Војводине. Као један од главних протагониста београдске групе концептуалних уметника којој су припадали Марина Абрамовић, Ера Миливојевић, Неша Париповић, Зоран Поповић и Гергељ Урком, седамдесетих година, 20. века, у време доминације традиционалних медија и овешталог и некритичког модернизма, Тодосијевић, заједно са колегама, почиње да се користи новим медијима, видеом, перформансом и уметничким акцијама како би преиспитала структуру и функционисање текуће праксе, као и друштво у целини. Касније ће се њихов приступ кристализовати под именом Нова уметничка пракса. Тодосијевић је представљао Србију на 54. Венецијанском бијеналу савремене уметности изложбом „Светлост и тама симбола“, за шта је добио интернационално признање „УниКредит Венецијанску награду“ (*UniCredit Venice Award*), као прву и једину награду коју је наш павиљон до сада добио на овој реномираној манифестацији. На првој самосталној изложби у Музеју савремене уметности Војводине, биће изложени радови овог аутора који су политички и друштвено критички и преиспитују традиционална уметничка струјања и друштво у целини са фокусом на истраживању разних медија и техника – од преформанса, интервенција, видео-радова, инсталација, амбијенталних поставки до проблематизовања сликарског медијума и сликарске технике као такве. На изложби ће бити изложени радови

из колекције Музеја савремене уметности Војводине, Музеја савремене уметности у Београду и радови у власништву самог аутора.

Светску димензију, у смислу повезивања и умрежавања уметника, у недељи визуелне уметности даје и сарадња новосадског уметника Дејана Илића и јапанског уметника Шу Кобајашија на пројекту *METROPLEX 2022 – 2122*⁴³ и то на Новом месту на Новом насељу, који се и бави новим културним центром у том делу града. Наиме, пројекат обухвата обликовање и ширење културне и уметничке свести грађана Новог Сада. Кроз еволуцију футуристичког приказа рада будућег културног центра на Новом насељу, живота у њему и око њега, виртуелни предлози отвориће врата јапанске културе и уметности локалном становништву (и обратно). Уметници и њихова визија су у сагласју да ће јапанска технологија у наредном стогодишњем периоду бити доминантна за читав цивилизацијски ток. Циљ пројекта је да кроз техничко-технолошку симбиозу између две културе, српске и јапанске, прикаже оствариви потенцијал интракултуралног дијалога размене. Кроз примену АР (аугментативна реалност) технологије на простору изградње будуће зграде културе, грађани и гости ће, током недеље визуелне уметности имати прилику да искусе сасвим другачији приступ културно-уметничким садржајима, где уметничка дела отварају потенцијале за нове извођачке идеје које доприносе децентрализацији културе и уметности, чиме се умногоме доприноси стварању нове публике.



PHOTO_J. IVANOVIĆ

Као један од такође кључних партнера „Калейдоскопа културе”, у недељи визуелне уметности, поготово из аспекта стваралаштва младих уметника, јесте Савез удружења ликовних уметника Војводине и сарадња са Академијом уметности у Новом Саду на пројекту *Померај у коду*⁴⁴. Пројекат, који је први пут реализован 2021. године у оквиру четвртог „Калейдоскопа културе”, баш на Тргу галерија, базиран је на истраживању слике дигиталних медија у којима се налазе различити прикази на основу пиксела или векторских слика са циљем популаризације новомедијских уметничких пракси. У технолошком смислу, тема је код који у садржају емитије неку врсту не/уочљивог процеса, покрета или деловања које је на граници видљивог, интуитивног, доживљеног. Функционисање покретне слике задато је путем одређених кодова, програмираних записа, сензора и сл. Изложба ће бити реализована у урбаном простору, чиме ће се створити облик симултаних радних станица за визуелизацију. Постављени модели ових визуелних динамичних алата који омогућавају даље управљање настају као део тимског рада младих уметника и програмера (стручни сарадници су Бојан Новаковић, Ана Вртачник, Вукашин Шоћ).

30/9 – 7/10/2022.

НЕДЕЉА ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ. СПЕНС.



ТОКОМ НЕДЕЉЕ ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ, НОВОСАДСКИ СИМБОЛ МОДЕРНИСТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ, ДИЗАЈНЕРСКИ СМЕЛО КОНСТРУИСАН ОСАМДЕСЕТИХ ГОДИНА, СПЕНС, ОКУПЉА ДИЗАЈН ЗАЈЕДНИЦУ СРБИЈЕ И РЕГИОНА, УЗ БРОЈНЕ ПРИМЕРЕ ЕВРОПСКЕ ДИЗАЈН ПРАКСЕ.

*Design Week Novi Sad*⁴⁵ обухватиће самосталне изложбе, просторне инсталације, радионице за уметнике, заинтересоване грађане и децу, предавања најзначајнијих имена светске дизајн сцене и друге садржаје. Овај својеврсни дизајн павиљон започет је још 2019. године у оквиру „Калеидоскопа културе”, на још једној неочекиваној локацији – Железничкој станици, да би потом био пребачен на СПЕНС, где већ две године уназад представља зону едукације и инспирације младим нараштајима дизајнера и других визуелних стваралаца и њихов „прозор у свет”, пружајући им шансу да покажу свој рад стручној јавности и општој публици и да се повежу са колегама из иностранства. Дизајн и креативне индустрије представљају области које се константно мењају. Зато је, поред институционалног образовања, важно створити систем пружања неформалног знања и непосредног ширења информација који пројекат недеље дизајна покреће на чврстим темељима богатог искуства носиоца пројекта и мреже организација и појединаца из струке који у пројекту учествују. Одабиром простора СПЕНС-а, који није првобитно намењен оваквом типу догађаја, брише се дистинкција између посматрача и учесника. На овај начин постиже се демократизација дизајна и подизања свести о његовом значају у обликовању свакодневице, што је један од циљева пројекта.

Design Week Novi Sad, чији је организатор Удружење „ИНК фест” из Новог Сада, састоји се из више од десет програмских целина, које ће се дешавати поред СПЕНС-а



PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

и на Железничкој станици, Културним станицама Еђшег и Свилара, а међу којима су најзначајније: ПДП конференција креативних медија – конференција која већ тринаест година окупља дизајнере, илустраторе, архитекте и визуелне уметнике, а своје четрнаесто издање реализоваће у оквиру новосадске недеље дизајна; „Balkancase” – интердисциплинарна изложба која промовише најзначајније ауторске појаве у домену дизајна настале у последњих пет година на територији Балкана; „Павиљон графике” – изложба графика која ће представити 70 радова реномираних дизајнера из минимум 25 земаља Европе, у оквиру селекције под називом „ALLSTARS”, као и минимум 10 радова младих неафирмисаних уметника које ће стручна међународна комисија изабрати на јавном интернационалном конкурс у којој ће бити приказане кроз селекцију „SUPERNOVAE; BETTER TOGETHER” – програмска целина која има за циљ повезивање и размену са европским фестивалима дизајна; „Kidsroom” кутак за децу – осмишљен је са циљем укључивања најмлађе публике.

Док се у оквиру *Design Week Novi Sad* тежи ка модерним тенденцијама дизајна и најновијим трендовима, фестивал *Бисерна грана*⁴⁶ бави се традиционалним дизајном у најбољем смислу те речи – народном ношњом, накитом и оглављем. Овај јединствени догађај, који организује Установа за културу и образовање Културни центар „Младост” из Футога, обухватаће концерте, ревију ношњи, дефиле учесника фестивала, петодневну радионицу, изложбе и издавање фото-монографије у дигиталној форми.

СТР. 12	1	СЛЕТ – АЛТЕРНАТИВНА ИСТОРИЈА ЕВРОПЕ НОСИЛАЦ: Позориште младих ПАРТНЕРИ: <i>Viva Dance Academy</i>, <i>Odin Teatret</i> (Холстербро, Данска), <i>ZID Theatre</i> (Амстердам, Холандија), <i>Fundus Theater</i> (Хамбург, Немачка), <i>A Oficina</i> (Португалија)	СТР. 17	6	ВРЕМЕНСКА КАПСУЛА 1 – 4. СЕП 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА ЕЋШЕГ, КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА, ГИМНАЗИЈА „ЛАЗА КОСТИЋ” НОСИЛАЦ: Њу Ентертејнмент ПАРТНЕРИ: <i>Viva Dance Academy</i> – центар савремене сценске продукције
СТР. 13	2	ECOUTE/EXPANSION ПАРТНЕРИ: <i>Théâtre de Rungis</i>, <i>La Briqueterie CDCN in Val-de-Marne</i>, <i>Hexagone National Theatre in Meylan</i>, <i>CDA in Enghien-les-Bains</i>, <i>Académie Fratellini in Saint-Denis</i>, <i>Université Paris Lumière (UPL)</i>, <i>MSH Paris Nord and Université Paris 8 (CICM Musidanse)</i>, <i>Circus Research Aid from the French Culture Ministry (DGCA)</i>, <i>Val-de-Marne Department in France</i>, Француски институт у Новом Саду	СТР. 17	7	TANZ PLATZ 1 – 4. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Студентски културни центар Нови Сад ПАРТНЕР: <i>Aerowaves</i> плесна платформа
СТР. 14	3	ОПЕРА КАРМЕН 4. СЕП 2022 / ПРОСТОР ВЕЛИКОГ ЛИМАНА НОСИЛАЦ: Српско народно позориште	СТР. 20	8	АУТОКОРЕКТ 1 – 4. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење „Каркатаг”
СТР. 16	4	ДАНИ УТОПИЈЕ 2 – 3. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ПЕТРОВАРАДИНСКА ТВРЂАВА – КЛУБ „ТУНЕЛ” НОСИЛАЦ: Удружење грађана ЦМОК ПАРТНЕР: Удружење грађана „Глас Омладине – ГО РАДИО”	СТР. 20	9	МРАЧНА СОБА 2 – 9. 9. 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ ПАРТНЕР: Дом културе „Студентски град” (Београд)
СТР. 16	5	DRAGONS FUEL 2. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење грађана „Хорз”	СТР. 20	10	РЕКАПИТУЛАЦИЈА – РАСПРОДАЈА УМЕТНОСТИ 1 – 4. 9. 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ГАЛЕРИЈА „ШОК ЗАДРУГА” НОСИЛАЦ: Мултимедијални центар „Лед Арт”

СТР. 22	11	<i>QUO VADIS MUNDI?</i> 1. 9 – 7. 10. 2022 / СУБИН ПЛАТО У ЛИМАНСКОМ ПАРКУ НОСИЛАЦ: Галерија „Бел Арт” ПАРТНЕР: Градска управа за грађевинско земљиште и инвестиције	СТР. 28	17	БИЈЕНАЛЕ СЦЕНСКОГ ДИЗАЈНА 2022. 6 – 9. СЕП 2022 / СТУДЕНТСКИ КАМПУС У НОВОМ САДУ, ФАКУЛТЕТ ТЕХНИЧКИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ, ЗГРАДА РЕКТОРАТА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ, КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Факултет техничких наука Универзитета у Новом Саду ПАРТНЕРИ: Академија примијењених умјетности Универзитета у Ријеци (Хрватска), Асоцијација за савремену уметност и културу – Факултет ствари које се не могу научити (Битољ, Македонија)
СТР. 22	12	СВЕТСКО БИЈЕНАЛЕ СТУДЕНТСКИХ ФОТОГРАФИЈА – <i>BEST OFF 2022</i> 2 – 9. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Академија уметности у Новом Саду	СТР. 35	18	КОРЗО 10. СЕП 2022 / БУЛЕВАР МИХАЈЛА ПУПИНА НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”
СТР. 22	13	ПРОНАЂЕНА ФОТОГРАФИЈА ПАРТНЕР: <i>EU Japan Fest Committee</i>	СТР. 36	19	КВАНТНА МУЗИКА И ИЗВАН ЊЕ – МУЛТИМЕДИЈАЛНИ КОНЦЕРТ ЛП ДУА 16. СЕП 2022 / ВЕЛИКИ ЛИМАН НОСИЛАЦ: Музиколошки институт САНУ ПАРТНЕР: <i>DUALITY</i>
СТР. 25	14	ИНФАНТ 1 – 4. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Културни центар Новог Сада	СТР. 37	20	ФЕСТИВАЛ КАМЕРНЕ МУЗИКЕ 10 – 12. СЕП 2022 / СРПСКА ЧИТАОНИЦА ИРИГ, КАРЛОВАЧКА ГИМНАЗИЈА, КУЛТУРНА СТАНИЦА ЛИМАН НОСИЛАЦ: Новосадски дувачки квинтет ПАРТНЕРИ: Карловачка гимназија, Српска читаоница Ириг, КС Лиман
СТР. 25	15	ТРАФИКА СЕЋАЊА 3. СЕП 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Робин К.У.Д.	СТР. 37	21	БИСЕРИ СРПСКЕ СОЛО ПЕСМЕ 12. СЕП 2022 / СИНАГОГА НОСИЛАЦ: Хор Краљице Марије
СТР. 25	16	3. ФИЛМСКИ ФЕСТИВАЛ „ОБНОВА” 1 – 4. СЕП 2022 / ВЕЛИКИ ЛИМАН НОСИЛАЦ: Удружење Филмиум			

СТР. 37	22	ВЕЧЕРИ НОВОСАДСКИХ БОЕМА 14. СЕП 2022 / РАЗЛИЧИТЕ ЛОКАЦИЈЕ У ЦЕНТРУ ГРАДА НОСИЛАЦ: Зелени фронт ПАРТНЕРИ: БАГ Театар, Унија студентских ораганизација Универзитета у Новом Саду, <i>Divadelné šváb</i>	СТР. 42	27	КЊИЖЕВНА МАШИНА 17. СЕП 2022 / ПОДГРАЂЕ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе” ПАРТНЕРИ: Француски институт у Србији, <i>EUNIC</i> кластер
СТР. 37	23	ГИТАРИЈАДА ВОЈВОДИНЕ 2022. 15 – 16. СЕП 2022 / СТАДИОН ФК ТАТРА (КИСАЧ) НОСИЛАЦ: Удружење грађана Центар за очување традиције и унапређење мултикултуралног друштва и женског стваралаштва „Интегра 21”	СТР. 42	28	PROSEFEST – МЕЂУНАРОДНИ ФЕСТИВАЛ ПРОЗЕ 19 – 23. СЕП 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА, НОВОСАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ НОСИЛАЦ: Културни центар Новог Сада ПАРТНЕРИ: Гимназија „Лаза Костић”, Гимназија „Исидора Секулић”, Гимназија „Светозар Марковић”, Гимназија „Јован Јовановић Змај”
СТР. 37	24	<i>YUKIO MISHIMA: BIRTH OF CHRIST</i> 12. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Новосадско позориште – <i>Újvidéki Színház</i> ПАРТНЕРИ: Српско народно позориште, Позориште младих, <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>	СТР. 45	29	ЏУБОКС ПОЕЗИЈА НА КИЛО 19 – 23. СЕП 2022 / ПИЈАЦЕ У НОВОМ САДУ И ЗОНИ 021 НОСИЛАЦ: Удружење грађана „Шмиранти” ПАРТНЕР: ЈКП „Тржница”
СТР. 41	25	ГРАД КЊИГЕ 17 – 18. СЕП 2022/ ПОДГРАЂЕ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе” ПАРТНЕР: <i>EUNIC</i> кластер	СТР. 45	30	ГРАДСКА ЛИНИЈА 17 – 23. СЕП 2022 / <i>BULEVAR BOOKS</i> НОСИЛАЦ: Bulevar Books ПАРТНЕРИ: ИЦ Булевар и Агенција <i>IN VIVO NS</i>
СТР. 41	26	НОЋ КЊИЖЕВНОСТИ 17. СЕП 2022 / ПОДГРАЂЕ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе” ПАРТНЕРИ: Француски институт у Србији, <i>EUNIC</i> кластер	СТР. 45	31	НОВОСАДСКИ КЊИЖЕВНИ БЕДЕКЕР 23. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Издавачки центар Булевар

СТР. 45 32	ПРЕВОЂЕЊЕ И ОБАЈВЉИВАЊЕ РОМАНА „НОЋНА ПРОЈЕКЦИЈА” ОТА ХОРВАТА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 19. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Академска књига ДОО	СТР. 45 37	NEW STORY OF NOVI SAD 23. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Друштво новосадских књижевника ПАРТНЕР: Градска библиотека у Новом Саду
СТР. 45 33	МИОДРАГ КАЈТЕЗ: СТАЛНА ПОСТАВКА (НА ЕНГЛЕСКОМ) 21. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Агора срткид ПАРТНЕР: Градска библиотека у Новом Саду	СТР. 45 38	БРЕВИЈАР УЛИЦА НОВОГ НАСЕЉА 21. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Ново културно насеље
СТР. 45 34	ЈОВАН ЗИВЛАК: ОСВЕТЉЕЊЕ ЈЕ СЛАБО 23. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: ИП Адреса доо	СТР. 45 39	ЦЕЗАРОВ ШПИЈУН 23. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Креативна радионица Бункер
СТР. 45 35	НОВИ САД, ЗЕМЉИ РАЈ НОСИЛАЦ: АГОРА	СТР. 50 40	САВА ШУМАНОВИЋ И ЕВРОПСКИ РЕАЛИЗМИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 24. СЕП – 4. ДЕЦ 2022 / СПОМЕН-ЗБИРКА ПАВЛА БЕЉАНСКОГ, ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ, ГАЛЕРИЈА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ „ПОКЛОН ЗБИРКА РАЈКА МАМУЗИЋА”, ГАЛЕРИЈА „САВА ШУМАНОВИЋ” (ШИД) НОСИЛАЦ: Спомен-збирка Павла Бељанског ПАРТНЕРИ: Галерија Матице српске, Галерија слика „Сава Шумановић” Шид, Галерија ликовне уметности Поклон збирка Рајка Мамузића, Француски институт у Србији (огранак у Новом Саду), Академија уметности у Новом Саду (департман ликовних уметности), ШОСО „Милан Петровић”, Театар младих „Мишоловка”
СТР. 45 36	НОВИ САД – ПЕСНИЧКА ПРЕСТОНИЦА 19. СЕП 2022. НОСИЛАЦ: Друштво новосадских књижевника ПАРТНЕР: Градска библиотека у Новом Саду	СТР. 51 41	ДА ЗАЖИВЕ ПАРКОВИ И МУЗИКА 24 – 29. СЕП 2022 / ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ НОСИЛАЦ: Музичка омладина Новог Сада

СТР. 51

42

ИЗЛОЖБА ДРАГОЉУБА РАШЕ ТОДОСИЈЕВИЋА

26 – 29. СЕП 2022 / МУЗЕЈ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ ВОЈВОДИНЕ
НОСИЛАЦ: Музеј савремене уметности Војводине

СТР. 51

43

METROPLEX 2022-2122

30. СЕП 2022 / НОВО МЕСТО
НОСИЛАЦ: Ново културно насеље
ПАРТНЕРИ: *SqueezePlay LLC*

СТР. 53

44

ПОМЕРАЈ У КОДУ

26 – 29. СЕП 2022 / ГАЛЕРИЈА СУЛУВ И РАЗЛИЧИТЕ ЛОКАЦИЈЕ У ГРАДУ
НОСИЛАЦ: Савез удружења ликовних уметника Војводине
ПАРТНЕР: Академија уметности у Новом Саду

СТР. 58

45

DESIGN WEEK NOVI SAD

30. СЕП – 7. ОКТ 2022 / СПЕНС, КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА,
КУЛТУРНА СТАНИЦА ЕЋШЕГ, ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА, ТЦ „ПРОМЕНАДА”
НОСИЛАЦ: Удружење грађана „ИНК Фест”
ПАРТНЕР: Центар креативног окупљања, Темерин

СТР. 59

46

БИСЕРНА ГРАНА

1 – 2. ОКТ 2022 / ФУТОГ, НОВИ САД, СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ
НОСИЛАЦ: Установа за културу и образовање Културни центар „Младост”, Футог

ДРУГА? ЕВРОПА

КУЛТУРА ДРУГАЧИЈЕГ

КУЛТУРА ДРУГАЧИЈЕГ ЈЕ ЈЕДАН ОД НАЈВЕЋИХ КРЕАТИВНИХ ПОТЕНЦИЈАЛА ДАНАШЊИЦЕ. КАКО БИСМО ПОКАЗАЛИ ЊЕНЕ МОГУЋНОСТИ, ИСТРАЖУЈЕМО СЛОЖЕНОСТ ЕВРОПСКОГ ИДЕНТИТЕТА КРОЗ ПРЕДСТАВЉАЊЕ УМЕТНИЧКЕ СЦЕНЕ СА ДРУГАЧИЈИМ ВРЕДНОСИМ И КУЛТУРНИМ ИДЕНТИТЕТОМ. ПРЕИСПИТИВАЊЕМ ДОМИНАНТНИХ ВРЕДНОСТИ У ЕВРОПСКОЈ КУЛТУРИ И УМЕТНОСТИ, ДОЛАЗИМО ДО ОТКРИВАЊА ДРУГЕ ЕВРОПЕ АЛТЕРНАТИВНИХ, МАРГИНАЛИЗОВАНИХ, МАЊИНСКИХ, СУПКУЛТУРНИХ, БУНТОВНИХ ИЗРАЗА.

Мноштво народа, језика, идеја и вредности вековима се надмећу, али и преплићу на нашем Старом континенту. Модерно доба је, с једне стране, довело до још снажнијег успона културног плуралитета, али је, с друге стране, изнедрило нове идеолошке снаге које су на различите начине покушавале то мноштво и разноликост да уједначе, униформишу, сузбију, прикрију, па чак и униште. Свесни смо, стога, да и данас испод површине доминантних израза, постоји скривена, невидљива, подрумска, тајна, антиелитистичка, бунтовна, маргинализована, мањинска, контракултурна, алтернативна и вредносно другачија Европа. То је она Европа које ни данас нема довољно на мапама, у школским уџбеницима, на малим екранима и официјелним туристичким водичима, а која треба постати видљива. Није ли онај другачији од тебе, твој најбољи учитељ?

Друга? Европа део је програма управо у Новом Саду, мултикултуралном граду панка, стрипа и бунтовног покрета неоавангарде. Поред развијене институционалне културне сцене, шездесетих и седамдесетих година прошлог века Нови Сад је, ослањајући се на одређене елементе културног живота пре Другог светског рата, постао препознатљив актер на међународној сцени у пољу авангардних, алтернативних, ванинституционалних, уметничких, интеркултуралних и медијских пракси размене и прожимања нових идеја. У то време су, на пример, боди-арт перформанси, највидљивији израз супротстављеног односа појединца и колектива, скривања

и излагања приватности, били учесталији него данас. Разне локације у граду и данас чувају успомене на страствени грађански активизам осамдесетих година прошлог века који су носили млади уметници под окриљем контракултуре, што је кулминирало у ери панка и новог таласа, уз „Пекиншку патку” и друге култне новосадске бендове.

„Друга? Европа” се састоји од три програмске целине кроз које истражујемо уметничку и културну сцену са другачијим естетским, етничким, религиозним, сексуалним, политичким, расним, вредносним идентитетима и уверењима од оних друштвено доминантних. Она доприноси разумевању дубине и сложености европског културног идентитета, и тако смањењу предрасуда, стереотипа и дискриминације.

8–16/10/2022.

МОЋНИ

СУПЕР

ПРОГРАМ „СУПЕРМОЋНИ” КРОЗ ИНКЛУЗИЈУ И ПРИСТУПАЧНОСТ ПОДСТИЧЕ ЈЕДНАКОСТ У СТВАРАЊУ КУЛТУРНИХ САДРЖАЈА. ПРУЖА ПОТПУНО НОВИ ДОЖИВЉАЈ УМЕТНОСТИ И ПРИКАЗУЈЕ КРЕАТИВНУ СИНЕРГИЈУ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ ГРУПА И УМЕТНИКА/ЦА ШИРОМ ЕВРОПЕ. РАЗНОВРСНИМ ПРОГРАМИМА СЕНЗИБИЛИШЕМО ЗАЈЕДНИЦУ ЗА АКТИВНО ДЕЛОВАЊЕ КА РАВНОПРАВНОМ ДРУШТВУ ЗА СВЕ.

СВА ЧУЛА УМЕТНОСТИ

АКТИВИРАМО У СУПЕРМОЋНИМА И ПОКАЗУЈЕМО ДА У КУЛТУРИ И СТВАРАЛАШТВУ НЕ ПОСТОЈЕ ОГРАНИЧЕЊА. ВИШЕ ОД 10% СВЕУКУПНЕ ПОПУЛАЦИЈЕ У СРБИЈИ ЧИНЕ ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ. ТО ЈЕ СВАКИ ДЕСЕТИ СТАНОВНИК, А КАКО СТАНОВНИШТВО СТАРИ, ТАЈ БРОЈ ЋЕ У БУДУЋНОСТИ БИТИ И ВЕЋИ. СВИ, ЗАПРАВО, СТАРЕЊЕМ МОЖЕМО ДОЋИ У СТАЊЕ ИНВАЛИДИТЕТА. СА ЖЕЉОМ ДА СЕ ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ ПРИКАЖУ КАО РАВНОПРАВНИ И АКТИВНИ ЧЛАНОВИ/ЦЕ ДРУШТВА, КАО ЕВРОПСКА ПРЕСТОНИЦА КУЛТУРЕ У ФОКУС СМО СТАВИЛИ ИНКЛУЗИВНЕ ПРОГРАМЕ КОЈИ ЋЕ ПОКАЗАТИ ДА СУПЕРМОЋИ ПОСЕДУЈЕ СВАКО ОД НАС.



У Новом Саду је 2003. године настао јединствени фестивал на овим просторима *Ухвати филм*¹, који се бави мењањем перспективе о инвалидности и особама са инвалидитетом. Као део програма Европске престонице културе, по 20. пут, Креативно афирмативна организација „Парнас” дочекаће госте и гошће из земље и иностранства и приказаће краткометражне филмове из свих крајева света по избору стручног жирија, а уз учешће уметника/ца са и без инвалидитета и богатим пропратним програмом. Уз сличан приступ биће реализован и седмодневни плесни фестивал Удружења „Пер.Арт” као део великог четворогодишњег пројекта Британског савета *Europe Beyond Access*², подржаног кроз фонд „Кретивна Европа”, а који има за циљ интернационализацију каријера уметника/ца са инвалидитетом и револуционарно мењање европске уметничке сцене. Главна идеја је да се кроз овај плесни фестивал уметници и уметнице са физичким инвалидитетом, сензорним инвалидитетом и интелектуалном инвалидитетом поставе у средиште, а не на периферију културних, уметничких и друштвених дешавања. Преиспитавање инвалидитета и инклузивности у уметности основна је идеја изложбе *Упознајмо културну баштину свим чулима*³ која ће се састојати од приступачних изабраних уметничких дела (скулптура, инсталација, фотографија, видео-радова, дигиталних анимација и звучних инсталација...) из фонда носиоца пројекта – Школе за основно и средње образовање „Милан Петровић” са домом ученика. Изложба ће бити опремљена елементима прилагођавања за особе са сензорним инвалидитетом путем помоћних технологија, у духу слогана – „свим чулима”.

Пратећи програми укључују пројекције видео-радова, као и коришћење мобилне галерије на посебној локацији у центру града, у којој би се организовале експерименталне радионице са новом технологијом *Tilt Brush*. Очекују нас и стручна трибина „Приступачна уметност – уметност приступачности”, вођење кроз изложбу и музицирање на асистивним музичким уређајима. Поред квалитета изложених радова, европску димензију пројекту обезбедиће и гостовање чешке уметнице *Alžběta Bačiková*, чији ће видео-рад бити преведен на српски језик и описан аудио-дескрипцијом.

Музички део концепта синергије „супермоћних” употпуниће инклузиван музички наступ оркестра „Добри људи” који чине особе са инвалидитетом, а заједно са познатим музичарима/кама из Новог Сада и гостима/гошћама из иностранства. Овај оркестар настао је кроз пројекат *Звучни сноп (Soundbeam)*⁴ чији је циљ био да особе са инвалидитетом засвирају уз употребу специјалних музичких уређаја заснованих на сензорској и ласерској технологији, а који је подржан кроз ИПА фонд сарадње са Мађарском. Идеја је била да се набави, односно унапреди овај специјални уређај (*Soundbeam*) и организују наступи, размена особа са инвалидитетом из Србије и Мађарске, али и обуче наставници/це из ШОСО „Милан Петровић” и *United Way Foundation* из града Баја у Мађарској за даље креативно коришћење овог уређаја.

„Научити свет да осети звук” мисија је познате британске музичарке *Евелин Глени*⁵, која веома добро осликава и идеју у позадини програмске целине „Супермоћни”. Метафорички речено, овај *highlight* програм Фондације „Нови Сад – Европска престоница културе” у духу „Друге? Европе” представља занимљив спој: врхунску уметницу из државе која је однедавно изван Европске уније са уметником који је представник мањинске заједнице у Србији, Силардом Мезеием (*Szilarad Mezei*).

Евелин Глени је изгубила слух у дванаестој години и наступа босонога, како би целим својим телом осетила музику. Данас једна од најбољих перкусионисткиња света. Пет пута је номинована за Греми награду и два пута ју је освојила (1988. године за најбоље камерно извођење и 2014. за најбољи соло у области класичне музике). Године 2015. освојила је и престижну награду *Polar Music* коју зову Нобеловом наградом за музику. Између осталог, објавила је дует са Бјорк и свирала са бројним познатим музичарима као што су Боби Мек Ферин или Марк Кноpfлер, а наступала је и на отварању Олимпијских игара у Лондону 2012. године.

Савремени композитори компонују музику посебно за њу, а на наступу у Новом Саду ће, поред импровизација, извести композицију „Комад за плес” композитора Џејмса Кина (*James Keane*) из Велике Британије. Евелин Глени ће наступити заједно са Силардом Мезеием, музичарем и композитором из Сенте који изводи и компонује савремену импровизативну музику. Иначе, Глени и Мезеи су 2018. године снимили албум импровизоване музике под називом *The Core-tet Project* са још два врсна импровизатора Џоном Хемерсамом и Мајклом Џеферијем Стивенсом. Ово ће бити њихово прво заједничко извођење пред публиком у склопу пројекта „Креативне амбаседе и амбасадори”, чији је циљ управо повезивање великих светских звезда са уметницима из Србије. Пре концерта у Српском народном позоришту, Евелин Глени ће одржати перкусионистичку радионицу намењену широком спектру публике, од плесача/чица и музичара/ки, дефектолога/шкиња, до музичких терапеута/киња. У питању је тип радионице које Евелин иначе одржава по целом свету, са циљем да покаже широј публици како је заиста могуће осетити звук целим телом и тиме пружити другачију перспективу доживљаја музике.

ТРЕЋА ДИМЕНЗИЈА УМЕТНОСТИ

ЈЕДНОГ ОД НАЈВЕЋИХ СРПСКИХ И ЕВРОПСКИХ СЛИКАРА РЕАЛИЗМА, УРОША ПРЕДИЋА, БИЋЕ ПРЕДСТАВЉЕНА НА ВЕЛИКОЈ ИЗЛОЖБИ И НА НЕШТО ДРУГАЧИЈИ, ПРИСТУПАЧАН НАЧИН. КРОЗ 3D ТАКТИЛНЕ МОДЕЛЕ ЊЕГОВИХ СЛИКА, ПОСЕТИОЦИ ЋЕ СЕ БОЉЕ УПОЗНАТИ СА РЕМЕК-ДЕЛИМА, А САМА ИЗЛОЖБА ЈЕ ЈЕДИНСТВЕНА И ПО ТОМЕ ШТО ЋЕ СЕ ПРЕД ДОМАЋОМ, АЛИ И ЕВРОПСКОМ ПУБЛИКОМ, ПРВИ ПУТ НАЋИ И ЈЕДНА ПРЕДИЋЕВА СЛИКА, ДО САДА НЕПОЗНАТА ЉУБИТЕЉИМА ЊЕГОВОГ СТВАРАЛАШТВА.



Примери добре праксе кључ су за развој правога инклузивног друштва, равноправног за све. Европска престоница културе донела је велики број партнерстава са европским културним институцијама и оператерима, пружајући подршку у развоју инклузивне уметности и културе и сензибилизација, пре свега, млађе публике, за концепт „уметност за све”. Користећи овакав инклузиван приступ, Галерија Матице српске реализоваће јединствену изложбу *Урош Предић за све*⁶. Циљ ове велике изложбе је да се по први пут омогући потпуни приступ свим заинтересованим грађанима и грађанкама уметничким делима једног од најзначајнијих националних уметника Уроша Предића. У развоју приступачности своје знање и искуство поделиће, референтне институције попут Тифлолошког музеја из Загреба, једним од ретких музеја у Европи који се систематски бави темом приступачности, као и чувени бечки Уметничко-историјски музеј (*Kunsthistorisches Museum Vienna*) и низ домаћих актера.

Предић у Србији спада у омиљене сликаре, који редовно привлачи мноштво посетилаца у музеје и галерије. Како због европског значаја, тако и због рада на развоју публике, Предић се наметнуо као идеално решење за постизање главног циља – потпуног приступа институционалном галеријском уметничком садржају. Поред самих експоната, посебна вредност изложбе је упознавање у духу најбољих европских пракси и највиших музеолошких стандарда, професионалаца и свих заинтересованих са специфичностима инклузивног рада са особама различитих видова инвалидитета, као и са начинима рада са различитим узрасним категоријама – прилагођавање простора, материјала и пратећег

програма изложбе особама са инвалидитетом, као и креирање пратећег програма за децу, младе и особе трећег доба. Посебно за ову изложбу биће израђено пет тактилних 3D модела слика Уроша Предића, а један од централних експоната биће слика „Краљица Наталија Обреновић” из 1890. године која се налази у приватном власништву у Канади, због чега је све до сада била непозната домаћој јавности. Очекујемо да *Урош Предић за све*, као централни догађај обележавања 175. године од оснивања Галерије Матице српске, буде подстрек да се у будућности настави са креирањем инклузивних програма.

УМЕТНОСТ МАРГИНЕ

УТЕМЕЉЕНА НА ЧИСТОМ ОСЕЋАЈУ, МИМО СТЕГА ОБРАЗОВАЊА, БЛИСКА КУБИСТИМА И ДАДАИСТИМА С ПОЧЕТКА ПРОШЛОГ СТОЛЕЋА РАЗВИЈЕНА ЈЕ КАКО БИ СЕ ЛИКОВНИ РАДОВИ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ, ЗАТВОРЕНИКА/ЦА, КОРИСНИКА/ЦА ПСИХИЈАТРИЈСКИХ УСТАНОВА, ДЕЦЕ, НЕШКОЛОВАНИХ АУТОРА/КИ, ЖЕНА КОЈЕ СУ ДУГО БИЛЕ СКРАЈНУТЕ СА ЈАВНЕ СЦЕНЕ И, УОПШТЕ УЗЕВ, КРЕАТИВАЦА/КИ КОЈИ СЕ НАЛАЗЕ ИЗВАН МОДЕРНОГ СИСТЕМА УМЕТНОСТИ КАО ШТО СУ АКАДЕМИЈЕ, КУСТОСИ, ГАЛЕРИЈЕ, ТРЖИШТЕ УМЕТНОСТИ, УЈЕДИНИЛА И ПРЕДСТАВИЛА КАО ЈЕДНАКО ЗАНИМЉИВА И УЗБУДЉИВА ПОД НАЗИВОМ: АРТ БРУТ.



ЕМЕРИК ФЕЈЕШ, ПАРИЗ, ТЕМПЕРА НА ПАПИРУ, 1960

Савремена арт брут уметност биће представљена кроз изложбу домаћих и страних уметника/ца са маргине и низа пратећих програма у различитим градским просторима. Ово снажно повезивање различитих актера/ки циља на дестигматизацију и оснаживање особа које наилазе на потешкоће у психосоцијалном функционисању кроз уметност. Кроз истоимени пројекат Омладине ЈАЗАС-а Нови Сад *Арт Брут*⁷, радови за изложбу биће стварани на девет припремних радионица са припадницима/цама маргинализованих група, а водиће их девет домаћих и страних уметника/ца у сарадњи са организацијом „Арт Брут Србија”, као што су Александар Денић, Драгана Николетић, Горан Стојчевић, *Katie Woznicki*, Дарко Брајковић (Хрватска), *Samaneh Atef Derekshan* (Француска) и други. Окосница пројекта је излагање дела и долазак уметника Тамбета Тама (*Tambet Tamm*) из Кондас центра у Естонији, а који се бави наивном уметношћу и уметношћу аутсајдера/ки, у сарадњи са Тартуом, Европском престоницом културе 2024. године.

За отварање изложбе планирана је отворена радионица/перформанс дубинског цртежа у спољашњем делу Архива Војводине, што је симболично јер се у овој згради, смештеној у самом центру града, до пре четврт века налазио новосадски затвор. Након отварања, неформална група „Племе Ф20” одржати своју радионицу/перформанс коју ће водити припадници/це маргинализованих група, а цео програм заокружиће журка на којој ће се креирати цегери са принтом радова са арт брут радионица, уз пратећи „аутсајдерски” музички и гастро програм.

На трагу савременог арт брута, у оквиру програма Друге? Европе, представићемо вам и необичног сликара Емерика Фејеша (Осијек, 1904 – Нови Сад, 1969). Емерик Фејеш после Другог светског рата постаје један од најважнијих представника арт брута, наивне или маргиналне уметности, живећи и радећи у Новом Саду као произвођач и продавац дугмади. Најзначајнији сликари са ових простора често су представљали градове Европе у којима су заиста боравили – Сава Шумановић, Богдан Шупут, Милан Коњовић путовали су и сликали Париз, Минхен, Праг... Међутим, нема ни једног другог уметника осим Емерика Фејеша који је насликао толико много различитих европских градова, а да никада није у њима био. Након што је због болести напустио занат, Фејеш је (од 1954) почео да слика искључиво урбане призоре. Због сиромаштва није могао да путује, па је свет посматрао са разгледница и фотографија. Надао се да ће продајом слика сакупити новац да призоре које је створио у машти и сновима заиста види у стварности. Фејеш је сликао чачкалицом, јер није имао новца за четкицу, а уместо уљаних боја на платну, сликао је бојама за дугмад, на остацима папира из дактилографске радње. У његовом сликарству осећају се, међутим, и критички тонови – бојио је слике онако како мисли да треба, а понекад је чувеним европским здањима додавао понеки торањ или фасадну скулптуру како би је „улепшао”. Арт брут изложба Центра за одрживи урбани развој „Структура” под симболичним називом *Европа по Фејешу*⁸ представиће публици његових тридесет слика из приватних и јавних колекција, у сарадњи са Музејом наивне уметности у Јагодини, а током изложбе биће организовани и панели о маргиналној уметности у Србији у европском контексту.

Породици арт брутиста прикључиће се и деца без родитељског старања, између осталих и штићеници/це новосадског СОС „Дечијег села”, која ће представити своје стваралаштво кроз инклузивне ликовне радионице и изложбу под називом *Деца од хлеба*⁹, а у реализацији Културног центра Новог Сада. Завршна изложба ће укључити радове специјалног госта Милоша Ненадовића, афирмисаног уметника са аутизмом. Милош је почео да ваја још као дечак, користећи средину хлеба. Отуда и симболика хлеба у овом програму представља једнаку потребу свих људи, како за храном тако и за стваралаштвом.

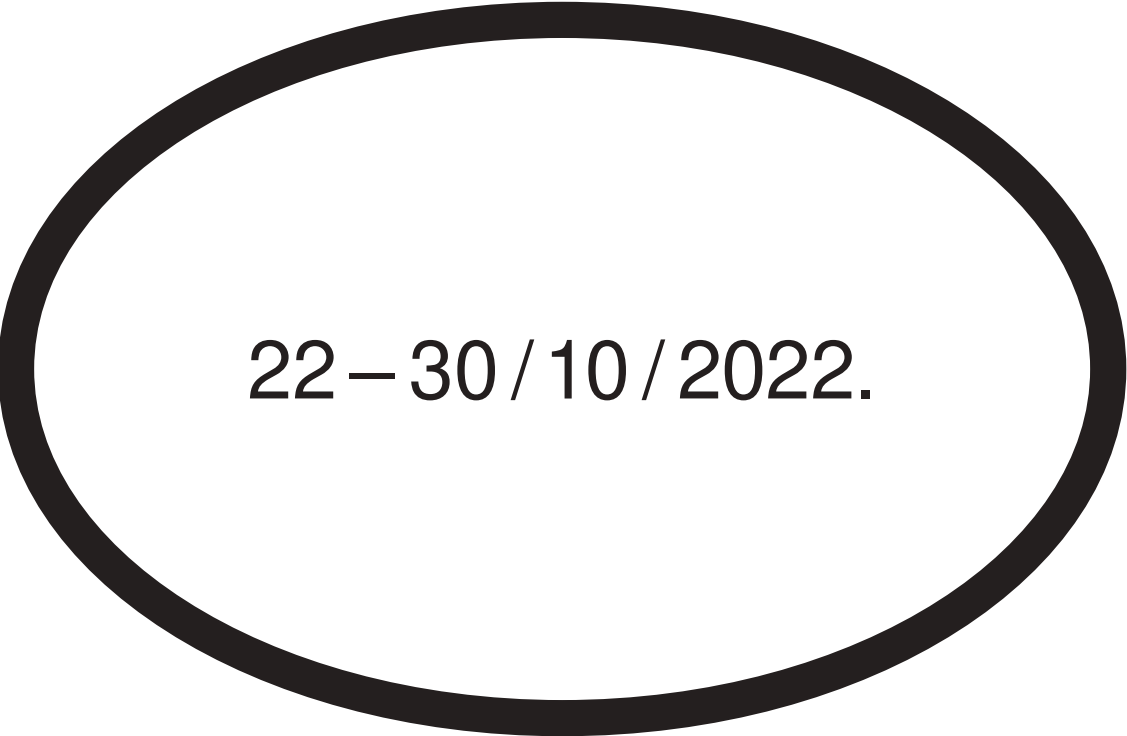
Стваралаштво бескућника/ца, као једних од најмаргинализованијих група данашњице, биће приказано кроз пројекат *Живот*¹⁰, у реализацији Удружења „Снага породице”. Користећи ефективан визуелни језик фотографије, циљ овог пројекта је да омогући већу социјалну видљивост и укљученост бескућника/ца у локалну заједницу. Кроз низ психо-социјалних, здравствених и креативних радионица, као и велике акције прикупљања фотоапарата, вођени искусним фотографом Николом Радићем Луцатијем, новосадски бескућници/це добиће прилику да представе своју креативност широј јавности. Београдски фотограф Никола Луцати истражује тачке пресека историје, људских права и кулуре, кроз призме фотографије, текста и скулптуре.

Поред великог броја особа са инвалидитетом, сиромашних и људи без дома, и стари су још једна маргинализована друштвена група, како у медијској, тако и у јавној сфери. Покретањем театра за сениоре/ке, по први пут ће Удружење пензионера „Сениори” у Новом Саду покренути реализацију дугорочног пројекта за промену ставова и стереотипа о старим људима. Управо зато ће представа *Винтици театар*¹¹ активно укључити у позоришни рад људе рођене углавном педесетих (али и тридесетих, четрдесетих и шездесетих) година прошлог века. Основна идеја подухвата јесте да се кроз креативни рад, радионице примењене драме и позоришта које ће резултирати представом, старија популација активно укључи у уметнички живот. Уједно ће се кроз уметнички процесни рад пропитати обред преласка у старост, како из антрополошко-уметничког угла, тако и из угла савременог друштва и културе. Завршна представа ће имати и костимско-модни део, креиране костиме и модне предмете, који такође преиспитују и реконтекстуализују винтиц моду старије популације. У интерактивним деловима представе, фокус ће бити усмерен на тему старења, усамљености, позицију старих у друштву, медијску пропаганду и стереотипе у вези са старошћу и старима.

Круна солидарности биће инклузивни фестивал креативности и стваралаштва *Play Day*¹² који ће окупити бројне организације и институције укључујући и Фондацију „Ана и Владе Дивац”, а које се баве људима на друштвеним маргинама, волонтеризмом и културом. Кроз забаван и креативан садржај у виду спорта, друштвених игара, активација, уметничких радионица, припреме хране, подстицаће се атмосфера равноправности, солидарности и хуманости. Верујући да је игра одличан инструмент сарадње особа различитих социјалних категорија, *Play day* показује колико је игра важна у животима људи, али у исто време руши препреке и гради заједницу укључивањем различитих организација из области социјалне заштите, уметничких асоцијација и пословног сектора.



PHOTO_V. VELIČKOVIĆ



22 – 30 / 10 / 2022.

ГРАД СТРИПА

У ЖЕЉИ ДА НОВИ САД ПРЕДСТАВИМО РАМЕ УЗ РАМЕ СА ЕВРОПСКИМ ТОКОВИМА СТРИПА, ОКУПЉАМО СТРИП ЦРТАЧЕ И ЦРТАЧИЦЕ И ИСТРАЖУЈЕМО НОВЕ ПОТЕНЦИЈАЛЕ ДЕВЕТЕ УМЕТНОСТИ, И ТО КРОЗ ИГРУ СА ДРУГИМ УМЕТНИЧКИМ ФОРМАМА. ОД ПРВОГ СТРИПА ЗАБЕЛЕЖЕНОГ У ЧАСОПИСУ „НЕВЕН“, КОЈИ ЈЕ ПРИРЕЂИВАН И ШТАМПАН У НОВОМ САДУ И ЗАГРЕБУ ОД ДАВНЕ 1880. ГОДИНЕ, ДО БЕТМЕНА, ЈЕДНОГ ОД НАЈПОПУЛАРНИЈИХ СТРИП ЈУНАКА КОГ ЦРТАЈУ ЛОКАЛНИ СТРИП ЦРТАЧИ, НОВОСАДСКА СТРИП ШКОЛА ОСТАЛА ЈЕ ПРЕПОЗНАТЉИВА И ДАН-ДАНАС КАО ОАЗА КРЕАТИВАЦА. ПОСТАВЉЕН У ЈЕДИНСТВЕНИ АМБИЈЕНТ СТАРОГ ИНДУСТРИЈСКОГ ЗДАЊА „ПЕТАР ДРАПШИН“, САДА ОБНОВЉЕНИ КРЕАТИВНИ ДИСКТРИКТ, ГРАД СТРИПА БИЋЕ ОТВОРЕН ЗА СВЕ УЗРАСТЕ И РАЗЛИЧИТЕ УКУСЕ. НА ТАЈ НАЧИН СПАЈАМО ОВУ, У НЕКУ РУКУ, АЛТЕРНАТИВНУ УМЕТНОСТ СА ИСТИМ ТАКВИМ ПРОСТОРОМ, КОЈИ ЈЕ У НОВОМ САДУ ОЗНАЧИО ЈЕДАН ПЕРИОД БУРНИХ ИСТОРИЈСКИХ ДОГАЂАЈА, ДРУШТВЕНИХ ПОТРЕСА И СТВАРАЊА НОВИХ ТОКОВА У КУЛТУРИ, А УПРАВО ЈЕ СТРИП, КАО УМЕТНОСТ, ЧЕСТО СВЕДОК ОВАКВИМ ДЕШАВАЊИМА – КРОЗ СЛИКУ И ДИЈАЛОГ.

ОД ФРЕСКЕ ДО СУПЕРХЕРОЈА



ПРАТИМО ХРОНОЛОГИЈУ НАРАЦИЈЕ КОЈА ГОВОРИ БЕЗ МНОГО РЕЧИ. РАЗВОЈ ДЕВЕТЕ УМЕТНОСТИ СЕЖЕ ДО ВРЕМЕНА СТАРОГ, ВИЗУЕЛНОГ ПРИПОВЕДАЊА КОЈИМ СУ ЉУДИ ОСТАВЉАЛИ СВОЈ ТРАГ У ВРЕМЕНУ, ДО САВРЕМЕНИХ СТРИПОВА КОЈИ СУ ВЕШТИ КОМЕНТАТОРИ ДРУШТВА.

Реализујемо програм који ће показати узбудљив развој, живост и разноликост стрип сцене и њеног потенцијала данас. Град стрипа отвориће своје капије великом мултимедијалном изложбом *Од Невена до Бетмена*¹³ који ће први пут српски стрип представити у контексту европског и светског стрипа кроз мултимедијалне форме и изразе. Као што уочава аутор наратива изложбе Зоран Стефановић, на простору Балкана традиција визуелног приповедања веома је дуга, а значајнији трагови постоје од времена када је хришћанство прихваћено као водећа религија, о чему се мало зна. Изложба ће посетиоце/ке водити од најранијих предака стрипа, као што је нарација кроз фреске и иконостасе, преко важних часописа где се

јављају прве карикатуре попут оних у чувеном часопису „Невен”, под уредништвом једном од најзанчајнијих дечијих песника Јована Јовановића Змаја, све до првог српског стрипа „Мика миш” и „Политикиног забавника”, који је и дан-данас прва станица у развоју стрип-публике. Али откуд Бетмен у називу изложбе? Данас велики број српских цртача црта за велике издавачке куће као што је *DC Comics*, па тако и лик Бетмена ове издавачке куће данас настаје из пера домаћих аутора. Изложба ће покушати да покаже како је српска уметничка сцена често било повезана са стрипом и приповедањем у сликама, као начин изражавања и комуникације. Представиће се и важне школе стрипа, познати аутори, стрип-центри, часописи, као и процеси развоја стилова по којима српска школа стрипа постаје подручје иновација, нових идеја и авангардних тенденција и истраживања у деветој уметности. Богата интерактивним садржајима и анимацијама, изложба о два века српског стрипа ће поред информативног карактера публику забавити и анимирати кроз различите додатне садржаје, као што су, на пример, вођење кроз изложбу од стране различитих стрип-аутора/ки, али и уметника/ца из других области и јавних личности који су љубитељи стрипа.

Стрип фестивали су неприкосновени чувари стрипа и зато је *Новосадски стрип викенд*¹⁴ незаобилазни део програма Града стрипа. У свом 16. издању овај фестивал Студентског културног центра Нови Сад представиће узбудљиви свет различитих стрип-аутора/ки кроз радионице, изложбе, берзе стрипа и пратећи музички програм који ће на својствен начин оживети овај град. Ипак посебан део овог фестивала биће *Изложба стрип табли Саше Јовановића Фафнера*¹⁵, познатог по вођењу читалаца у виртуелне светове под псеудонимом *Max Von Fafner*. Изложба ће бити отворена у Музеју савремене уметности Војводине чиме ће стрип по други пут, после изложбе „Антитело” Зорана Јањетова 2021. године, поново на велика врата ући у домаћи простор савременог стваралаштва.

Поред велике изложбе најновији стрип Саше Јовановића „Цезаров шпијун” биће увршћен у издања Фондације „Нови Сад – Европска престоница културе”.

Град стрипа оживеће и окупљањем савремених светских стрип цртача и проучавалаца стрипа (историчара уметности, социолога, историчара) и то кроз међународни пројекат „Remix Comics”. Иако се стрип сматра извором забаве, пажљиви посматрачи знају да је он одувек одличан медиј за промишљање о различитим друштвеним превирањима. Од Спигелмановог „Мауса” до „Алана Форда” постоје многобројни стрипови који су храбрили читаоце и читатељке да мало више размишљају о друштву. Укључивањем уметника/ца са фестивала као што су „Тинта” у Љубљани, „Нова фестивал” у Панчеву, „Nextcomics” у Линцу и фестивал „Лустр” у Прагу заједно са уметницима/цама окупљеним око ЛЕД арт колектива из Новог Сада, представиће се европске сцене ангажованог, оригиналног стрипа вредног пажње шире публике. Поред разговора са реномираним ауторима/кама, кроз конференцију *Стрип, наслеђе и савремена уметност*¹⁶, у склопу овог пројекта покушаћемо дати одговор на кључно питање: како урбани стрипови могу да представе, поправе, па чак и обнове савремене европске градове и воде ка друштвено праведнијим и одрживим циљевима? Део конференције укључиће предавања, радионице и цртање мурала, где ће бити представљени урбани, ауторски стрипови инспирисани темама невидљивог културног наслеђа.

КАД СТРИП ОЖИВИ И ЈУНАЦИ ИЗАЂУ НАПОЉЕ



ДОБИЈАМО НОВУ ДИМЕНЗИЈУ И УВИЂАМО ДА СТРИП МОЖЕ ИМАТИ И НЕШТО ДРУГАЧИЈУ ФОРМУ. ЦРНУ ТИНТУ НА ХРАПАВОМ ПАПИРУ ПРЕНЕЋЕМО НА ПОЗОРНИЦУ, АЛИ И НА ТАПИСЕРИЈЕ КАО ЧУВАРЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА КОЈИ ИДУ У КОРАК СА САВРЕМЕНИМ ТОКОВИМА. ПРЕМЕШТАМО ПОПУЛАРНЕ СЛИКЕ И ДИЈАЛОГЕ ИЗ ЧЕТВОРОУГЛА ДА БИСМО ИХ ПРИБЛИЖИЛИ И НАЈМЛАЂИМА.

Изванредан пример таквог прожимања више уметности и сјајних уметника/ца из различитих области јесте позоришна адаптација у дигиталној сценографији прве српске стрип-хероине *Cat Claw*¹⁷, настале из пера Новосађанина Банета Керца, једног од најутицајних савремених уметника стрипа са светском каријером (у сарадњи са сценаристом Светозаром Обрадовићем) у продукцији Позоришта младих. Кет Клоу (*Cat Claw*) или Каролина Конор је стрип-јунакиња настала почетком осамдесетих година као женска верзија суперхероја, у коју је Керац, када је сам почео да пише и сценарио, временом уносио иновативне елементе пародије. Стрип је објављен са великим успехом у Сједињеним Америчким Државама, Француској, Холандији, Шведској, Норвешкој, Турској и другим земљама. Редитељ преставе биће Холанђанин Мајкл Хелмерхорст (*Michael Helmerhorst*), док ће сценарио потписати наш награђивани драмски писац Угљеша Шајтинац. Ова иновативна адаптација прве женске суперхероине доприноси већој видљивости запостављених и скривених друштвених проблема и тема са нагласком на родним питањима, сексуалној експлоатацији и немоћи система. Коришћењем нових технологија, мешавином позоришта и филма, ова представа приближиће стрип и најмлађим генерацијама и кроз ову трансформацију развити нову публику заинтересовану за стрип.

Изложба *Хероји свакодневице*¹⁸ је још један плод синергије различитих уметности, спајања традиционалног визуелног медија таписерије и савременог визуелног приповедања у форми стрипа. На овај начин се пропитују не само могућности транспозиције стрипа као девете уметности, већ се показује и како су се темама, јединственим поетикама, употребом нових материјала, техника ткања и декомпозицијом таписерије градила визуелна искуства, те иста увела у поље самосталне уметничке дисциплине, а никако тек једне подврсте примењене уметности. Резултат је велика изложба таписерије у организацији познате новосадске установе за израду таписерија

Атељеа 61, јединог професионалног и комплексног центра за таписерије на Балкану и једне од ретких институција у Европи у којој се негује, систематски чува, изучава и популарише таписерија. Осим изложених таписерија на тему стрипа, биће дочаран и сам уметнички процес кроз примену модерних технологија у идејно-креативном процесу стварања таписеријског дела од цртежа преко картона и разбоја до готове таписерије. У оквиру изложбе биће постављени разбоји на којима ће посетиоци/тељке моћи да креирају један део/комрад таписерије. Осим демонстрирања поступка ткања кроз употребу нових, различитих материјала, посетиоце/тељке очекује и богат програм: интерактивне радионице и предавања домаћих и страних аутора/ки, вођења кроз изложбу, видео-колажи и друго.

Град стрипа ће отворити своја врата посебно деци, а поред бројних радионица, стрип представити кроз оживљавање чувеног јунака из народне бајке „Баш Челик” и то кроз оперу за децу! Бајку *Баш Челик*¹⁹ у стрип је преточио чувени пионир југословенског стрипа Ђорђе Лобачев који је управо својим визуелним приповедањем успео да је популаризује и учини незаборавним делом одрастања у Србији. У извођењу удружења „Високо Ц” из Новог Сада, ова опера ће деци на комичан, забаван и поучан начин открити свет хероја, змајева, борбе добра и зла. Кроз осам слика, најмлађи/е ће имати прилику да се поистовете са главним ликовима, који ће својом љубављу и преданошћу истинским вредностима победити Баш Челика и дивове и тако пронаћи срећу.

СА ДРУГЕ СТРАНЕ МЕЈНСТРИМА

ПОСТОЈЕ ДРУГАЧИЈА КУЛТУРНА СТРУЈАЊА. УМЕТНОСТ *UNDERGROUND*-А РАЗВИЈА СЕ ДАЉЕ ОД ПОГЛЕДА ШИРЕ ЈАВНОСТИ И ЗАТО НАС ИНТРИГИРА. ОСВРЋЕМО СЕ НА СТРИП КАО НА СТВАРАЛАШТВО КОЈЕ ЛАКО МОЖЕ ПРЕЋИ ГРАНИЦЕ УМЕТНОСТИ И ЗАВРШИТИ НА ФИЛМСКОМ ПЛАТНУ, АЛИ ЋЕМО ПАЖЊУ ПОСВЕТИТИ И МУЗИЦИ ИНСПИРИСАНОЈ СТРИП-ЕСТЕТИКОМ.

Стрип је инспирација за музички и филмски програм који ће се бавити честим стрип-темама као што је хорор филм или *underground* музика и допринети живости, разноврсности и креативној атмосфери Града стрипа. Део овог програма биће и Међународни фестивал кратметражног филма *Филмски фронт*²⁰, који организује Независни филмски центар Кино клуб Нови Сад са бројним интерактивним садржајима. Циљ овог фестивала је афирмација младих филмских аутора и кратког ауторског филма са акцентом на филмове из Србије и региона. Тематски део програма *Филмског фронта*, *Back to the roots* (овратак коренима), ставља фокус на *underground* филмско стваралаштво. Слоган „Повратак коренима” реферише на суштински карактер „Филмског фронта” који је потекао и израстао из алтернативног окружења и има тесну везу са независном музичком и стрип-сценом. Публику очекују занимљиве филмске пројекције, радионице, перформанси и музички програм. Посебан сегмент програма под називом „Филмски фронт” показује најмлађима најбоље анимиране кратке филмове инспирисане стрипом.

Узбудљив музички програм који ће употпунити Град стрипа је *Фестивал српског подземља*²¹ који промовише регионалну и домаћу *underground* културу кроз музику, фанзине и размену винила, а у продукцији Студентског културног центра Нови Сад. Маргинализованост девете уметности биће повод да се 2022. године читав фестивал одвија у знаку стрип-естетике. Гост првог дана фестивала биће познати македонски композитор и мултиинструменталиста Горан Трајкоски, чији рад је оставио видљив траг на овдашњим просторима, првенствено кроз бендове „Мизар” и „Анастасија”. Са саставом „Падот на Византија” осамдесетих је направио нови жанровски помак у рок музици, спајајући *gothic* звук са вокалом заснованим на православном црквеном певању, што је био оригинални овдашњи допринос светској музици. Са групом „Анастасија” је доспео до глобалне публике захваљујући, између осталог, и композицијама које је урадио за филм Милча Манчевског „Пре кише” (Златни лав на Венецијанском филмском фестивалу 1994).

PHOTO_L. ANDRIĆ

СТРАНА



7–27/10/2022.

У ОКВИРУ ПРОГРАМСКЕ ЦЕЛИНЕ „СТРАНА Б” ПРЕДСТАВЉАМО БОГАТСТВО РАЗЛИЧИТИХ АВАНГАРДНИХ И АЛТЕРНАТИВНИХ ИЗРАЗА, КАО И ИЗРАЗА КУЛТУРНЕ И ИДЕНТИТЕТСКЕ ДРУГОСТИ ИЛИ МАЊИНСКОГ ПОЛОЖАЈА. БАВЕЋИ СЕ ПИТАЊИМА АЛТЕРНАТИВНОСТИ ИЛИ ДРУГОСТИ КРОЗ РАЗЛИЧИТЕ ЖАНРОВЕ И ЈЕЗИКЕ, ПРОПИТИВАЋЕМО ДРУШТВЕНЕ ВРЕДНОСТИ КРОЗ ПРИЗМУ РАЗЛИЧИТИХ КУЛТУРА И СУПКУЛТУРА КОЈЕ СУ НЕДОВОЉНО ВИДЉИВЕ. КРОЗ БРОЈНЕ ПРОВОКАТИВНЕ ПРОГРАМЕ ЖЕЛИМО ДА ПРЕИСПИТАМО МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ И ПОДСТАКНЕМО ВЕЋУ ИНТЕРАКЦИЈУ РАЗЛИЧИТИХ КУЛТУРА, КОЈЕ СУ НЕРЕТКО ОБЕЛЕЖЕНЕ МЕЋУСОБНИМ КОНФЛИКТИМА. УКАЗУЈЕМО НА РЕАЛНЕ ПОТРЕБЕ РАЗЛИЧИТИХ МАРГИНАЛИЗОВАНИХ ЗАЈЕДНИЦА, ДОВОДЕЋИ У ПИТАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ЕТНОЦЕНТРИЧНЕ, АЛИ И ЕВРОЦЕНТРИЧНЕ КОНЦЕПТЕ И ПОГЛЕДЕ НА СВЕТ.

ИСПРИЧАТИ ЕВРОПСКУ КУЛТУРУ НА МАЊИНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

НЕ ЗНАЧИ САМО СИМБОЛИЧНО ИСПУНИТИ ЈЕДНУ ОД ОСНОВНИХ КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧКИХ ВРЕДНОСТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ „УЈЕДИЊЕНЕ У РАЗЛИЧИТОСТИ“ И САЗДАНЕ НА ПРИНЦИПИМА МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ И ВИШЕЈЕЗИЧНОСТИ, ВЕЋ ЗНАЧИ И АКТИВНО СТВАРАТИ СВЕТ ОНАКВИМ КАКВИМ СМО ГА КАО ЧОВЕЧАНСТВО ДЕФИНИСАЛИ КРОЗ ПРИНЦИПЕ ТОЛЕРАНЦИЈЕ И СОЛИДАРНОСТИ. ДРУГИМ РЕЧИМА, ТО ЗНАЧИ НЕПРЕСТАНО РАДИТИ НА СТВАРАЊУ СВЕТА КОЈИ БИ, УПРКОС УБРЗАНОЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ И КУЛТУРНОЈ ХЕГЕМОНИЈИ НЕКОЛИКО ДОМИНАНТНИХ ЈЕЗИКА И КУЛТУРА, БИО УРАВНОТЕЖЕНА, ПРОЖИМАЈУЋА И ТОЛЕРАНТНА ЗАЈЕДНИЦА КУЛТУРА И ИДЕНТИТЕТА, А НЕ УНИФОРМНА ГЛОБАЛНА КУЛТУРА ОБЛИКОВАНА ПРЕМА ОНОЈ ДОМИНАНТНОЈ.

PHOTO_S. DOROŠKI

Настао на просторима Хабзбуршке монархије, коју због своје етничке, конфесионалне и језичке разноликости, историчари често називају прототипом Европске уније, Нови Сад је обележен суживотом различитих етничких, језичких и конфесионалних заједница, те је у том смислу Европа у малом. Као и у историји неких великих европских градова, и у историји Новог Сада је смењивање доминантних култура и језика била историјска константа. У том погледу, доминантност једног језика или једне културе додатно је релативизована и немогућа без њене другости, без принципа толеранције у којем се сви ти језици међусобно потврђују и дефинишу. Тај вишејезички и мултиетнички елемент, нарочито је развијан у периоду социјалистичке Југославије, када су национални идентитетски концепти какве познајемо данас, били превазиђени у оквирима наднационалне државе, у којој притом конфесионални моменат није играо битну улогу. Иако утемељени на потпуно различитим идеолошким становиштима и идентитетским политикама, хабзбуршки и југословенски период Новог Сада, у великом су делу дефинисали његов мултикултурални, мултиетнички и мултиконфесионални карактер.

Фестивал *Sinergy*²², у продукцији Новосадског позоришта, управо треба да покаже како мањинске културе кроз позоришну уметност могу да комуницирају, како међусобно, тако и са доминантним културама. Овај међународни фестивал етничких и језичких мањина настао је 2017. године током процеса припреме Новог Сада за титулу Европске престонице културе са циљем да остане легатски пројекат и после године титуле. Окупљањем бројних мањинских позоришта из Европе, фестивал тематизује пре свега позицију мањинске културе затечене у идентитетским обрасцима и културним динамикама доминантних култура и њихових језика. Иако фокусиран на питања мањинског положаја, фестивал показује да и кроз оптику мањинске културе или кроз питање другости, проговарају универзална питања људске егзистенције – љубавна, социјална, језичка или политичка. Циљ фестивала је

да повеже Нови Сад, као мултиетничку и мултиконфесионалну средину, са другим мултикултуралним градовима Европе и тако омогући дугорочну културну сарадњу. У промишљању мултикултуралности такође је важно и не остати искључиво у идентитетским оквирима, те сагледати и на другачије начине заједницу у којој живимо. Управо на том трагу Културни центар „Младост“ из Футога покреће јединствени фестивал заједнице *Vox city*²³ са намером да окупи позоришне ствараоце/тељке који/е раде са својим локалним заједницама на различитим друштвено-политичким темама. Тиме се искључиво идентитетски оквир промишљања наше заједнице проширује, те се поред питања родних улога, старосних, етничких или расних разлика, окреће и класној проблематици, и то кроз ангажовано позориште. Кроз такав тип позоришта се у јавном простору артикулишу реалне потребе и интереси грађана/ки и утиче се на промену јавних политика. Публику у Футогу очекује шест позоришних представа и шест јавних дебата које их прате, радионице страних уметника/ца са локалном заједницом, као и концерт уметника/ца из Пољске. Како је разумевање мањинских култура немогуће без разумевања сопствене културе, неопходно је да непрестано преиспитујемо, истражујемо и трансформишемо начине очувања сопствене културе. Очување традиције народног плеса, уз експериментисање са савременим изразима, биће окосница 6. Етно-самита *ТрадицијаНова*²⁴ који реализује Ансамбл народних игара и песама Србије „Коло“. Фестивал ће нас навести да се запитамо о начинима и значају сценске презентације народне игре, представљајући професионалне ансамбле из региона и Европе. Програм ће укључити радионице, округле столове и наступе који имају за циљ да доведу у питање границе извођачке уметности и отворе простор за анализу улоге европског културног наслеђа у савременом добу.



Принцип суживота, толерантног прилагођавања и отворености за утицаје присутни су, можда и више него у било којој доминантној европској култури, у култури Рома. Ромска култура, вишевековна и претежно усмена, номадски неухватљива и отворена за усвајање различитих културних утицаја, јесте култура популације која је у свом колективном искуству и имагинацији, на својим путујућим точковима и у својим циганским химнама, премрежила читаву Европу и читав свет, пркосећи на себи својствен начин вечитој маргинализацији. Што због системске политичке и економске маргинализације, што због културолошких стереотипа и предрасуда, тј. непознавања ромске популације и њихове културе, данас је неопходно утицати на такво стање политички, али и уметнички – упознавати се са непознатим, комуницирати, давати,

а не одузимати глас. Управо зато кроз различите програме у години титуле Европске престонице културе желимо да прикажемо ромску културу као једну од интегралних елемената наше културне сфере. Најважнији/е ромски/е уметници/це данашњице, под кустоским вођењем Владана Јермића, биће позвани да представе свој рад кроз мултимедијалну изложбу која има за циљ да подстакне на дискусију и да преиспита устаљене погледе на ову заједницу. Изложба је део ширег пројекта *Шангајски монодром*²⁵, у организацији Интеркултурног театра III/40, који настоји да представи положај Рома у друштву кроз различите уметничке изразе и покаже да су Роми и Ромкиње прави мост који спаја Европу на транснационални начин и да је њихова култура пример повезивања различитих утицаја, упркос маргинализацији и изолацији. Тако ће један од радова на

овој изложби бити инспирисан периодом бомбардовања Савезне републике Југославије 1999. године, када је посебно пострадао Шангај – део Новог Сада претежно насељен Ромима/кињама, у чијој близини се налазила рафинерија нафте. Видео рад ромског уметника Зорана Таировића представиће аутентичне приче становника/ца Шангаја о самом чину бомбардовања и посттрауматском животу становника/ца те локалне заједнице. На уметнички начин, тачније кроз примењено позориште, положај ромске заједнице из Шангаја сагледаће и драмски педагози из Центра за позоришна истраживања из Новог Сада кроз пројекат *Културна престоница за све*²⁶. Поред самог рада на представи, овај пројекат тежи да оснажи ромску популацију и подстакне је да кроз интерактивну и позоришну активност постави питања о свом друштвеном положају. Један од програма који

оснажује ромску заједницу тежећи да ангажује и подстакне на акцију млађи део заједнице, јесте мјузикл *Мој глас путује*²⁷ удружења „Грув” из Новог Сада. Кроз хип-хоп музику овај пројекат тежи да им пружи прилику да кроз низ радионица креирају савремени мјузикл и изведу га на различитим локацијама, посебно у мањим срединама. Учесници/це ће имати прилику да овладају елементима музичке продукције, реповања, писања текстова, певања, сценског покрета и плеса под менторством хип-хопера Милана Сисојевића Кендија и у режији Канађанина Сержа Денонкура (*Serge Denoncourt*). Савремена ромска уметничка продукција представљена кроз овај програм имаће еманципаторски карактер и представљаће актуелну платформу за самоекдукацију ромске заједнице.

НА МАПИ НОВИХ СВЕТСКИХ КООРДИНАТА И ПЕРСПЕКТИВА

НОВИ САД ЋЕ У ГОДИНИ ТИТУЛЕ ЕВРОПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ КУЛТУРЕ МОЖДА И ПО ПРВИ ПУТ ЗАУЗЕТИ МЕСТО ЗНАЧАЈНОГ КУЛТУРНОГ ЧВОРИШТА НА КОМЕ ЋЕ СЕ, РЕЛАТИВНО НОВИ НАУЧНИ ДИСКУРСИ, НОВИ КУЛТУРОЛОШКИ ПРИСТУПИ И ПОГЛЕДИ НА ДАНАШЊИ СВЕТ, УКРСТИТИ КРОЗ УМЕТНИЧКИ ИЗРАЗ И ЈАВНУ ДЕБАТУ. ТАКО ЋЕ СЕ, У ОКВИРУ ПРОГРАМСКЕ ЦЕЛИНЕ „СТРАНА Б”, ПИТАЊЕ МАЊИНСКИХ ПОЛИТИКА НАЋИ У КОНТЕКСТУ ШИРЕГ ИДЕНТИТЕТСКОГ И ТЕОРИЈСКОГ ПИТАЊА ДРУГОСТИ, ЕВРОЦЕНТРИЧНА (КОЛОНИЈАЛНА) ПЕРСПЕКТИВА БИЋЕ СУЧЕЉЕНА СА ПОСТКОЛОНИЈАЛНИМ ИДЕЈАМА, А ЕВРОПСКИ ПОГЛЕД НА ДАЛЕКОГ ДРУГОГ ДОВЕДЕН У ПИТАЊЕ САМИМ ПРИСУСТВОМ УМЕТНИКА И ПРОГРАМА ИЗ ВАНЕВРОПСКИХ ЗЕМАЉА.



PHOTO: T. DROBNJAK

Тако ће типично (унутар)европска мултикултуралност Новог Сада и његових мањинских заједница, бити постављена у контекст мултикултуралности на глобалном нивоу на коју већ вековима снажно утичу (пост)колонијални процеси, миграционе политике, геополитичке кризе светских размера, али и технократске и дигиталне револуције. Будући да мултикултуралност нашег света није историјско питање, већ историјска чињеница, уместо негирања требало би промишљати оквире у којима бисмо ту мултикултуралност живели и успостављали на најравноправније и најсолидарније начине у свим доменима живота, али и стварања. Како мултикултуралност света није стање, већ културно-историјски процес, и то процес пун повратних спона, неопходно је да се увек питамо о културним утицајима који су постојали и који постоје у два смера, не само о онима који су из Европе стизали на остале континенте, већ и о утицајима који су долазећи са тих континената обликовали Европу. Једино се у тој двосмерности обликује истинска и егалитарна мултикултуралност. На трагу тих питања и тема ће се реномирани београдски фестивал ангажованог филма „Слободна зона” бавити феноменом европског колонијализма кроз призму културно-политичких, економских и питања технологије. Програм *Компас слободне зоне*²⁸ представља спој филмског и дебатног програма, који ће чинити пројекције стилем и садржајем разноликих филмова који шире хоризонте, подстичу интеркултурално разумевање и доприносе промовисању и бољем познавању личних и мањинских права, као и промишљању концепата расе, нације и класе. На трагу таквих рефлексија, програм фестивала отвара конкретнија питања о улози технолошког напретка у колонијалним подухватима, о постојању извесних форми дигиталног колонијализма у оквиру сајбер простора, о култури као инструменту и оправдању колонијалних пракси и дискурса, као и о проблематикама културно-политичке и економске суверености бивших колонија. Дебатни програм биће реализован након завршетка пројекција, у биоскопским салама,

где ће се публици придружити многобројни филозофи/киње, културолози/шкиње и друштвени аналитичари/ке из земље и региона, како би заједно дискутовали о данас изузетно актуелним питањима и проблемима (пост) колонијализма.

Измештајући се из једног културног контекста у други, упознајући боље културу другог и надилазећи међусобне стереотипе, не трагамо заправо само за познавањем другог и другачијег, већ и бољим упознавањем себе. Допринос једном таквом трагању јесте и *Јапанско-српски фестивал филма*²⁹, заснован на културној размени између Јапана и Србије кроз специфичан модел програмског приказивања, учења и праксе. У години титуле, овај фестивал биће организовани и у Новом Саду, уз гостовање познатих јапанских глумаца/ица и редитеља/ки. Публику очекује четири групе активности које су тематски подељене: звук (мултимедијална изложба), вид (филмски програм), тело (перформанс), ум (панел, радионица, предавање). Фестивал ће окупити и представнике/це еминентних европских организација са сличном агендом попут *Nippon Connection Festivala* (Франкфурт, Немачка) и кастинг платформе *Duart* (САД). Још један занимљив поглед на друго и другачије, кроз призму Азијског континента откриће нам и троје визуелних европских уметника/ца из европских престоница културе, Новог Сада, Темишвара и Елефсине, који ће у оквиру изложбе у културној станици Свицара приказати своје виђење Јапана у оквиру пројекта *European eyes on Japan*³⁰.



PHOTO_V. VELIČKOVIĆ

Прелазећи из домена филма у домен музике, али остајући на истом интеркултуралном задатку, програм европске престонице културе у години титуле, довешће *world music* фестивал *Pocket globe*³¹, у реализацији београдског удружења „Ринг Ринг“, у Српско народно позориште. Наступ турског музичара Ерзинџана и иранско-курдског музичара, певача и композитора Кејхана Калхора, који је до сада добио две Грени награде и наступао са највећим светским музичарима попут виолончелисте Јо-Јо Маа, биће права прилика да музиком не само чујемо, већ и доживимо блиски и далеки оријент ком смо културно-историјски парадоксално и близу и далеко. Тиме ће Српском народно позориште, које је основано у 19. веку са централном идејом очувања националног идентитета, у оквиру програма Европске престонице културе, постати театар интеркултуралности, место где се културе света сусрећу и упознају. Осим турског и курдско-иранског извођача, публику очекују и други занимљиви извођачи/це, попут Дамира Имамовића (Босна и Херцеговина) и *Bab L'Bluz* (Мароко, Француска), као и

предавања и радионице на тему разумевања културних разлика. Од *world music*-а настављамо путовање на североамерички континент, постојбину цеза који је, као музички правац, прошао пут од маргиналног до популарног музичког израза, и назад. Цез музика сматрала се музичким жанром који је Европа са задовољством прихватила, можда управо зато што је у цезу осетила моћ сусрета култура и њиховог међусобног прожимања, стапање различитих стилова, полиритмије и импровизације. Препознатљиви *Новосадски цез фестивал*³² Културног центра Новог Сада у години титуле окупиће реномиране цез извођаче/це, оркестре и биг бендове различитих утицаја и сензибилитета укључујући и састав из луксембуршког Диделанжа (Жером Клајн и Борис Шмит), литванског Каунаса (Вероника Чи-Чи и Кестутис Ваигинис) и Новог Сада (Лав Ковач и Марко Турчић), који ће представити свој заједнички музички пројекат настао кроз уметничке резиденције у сва три града. Богат пратећи програм фестивала укључиће презентације, изложбе, и незаобилазни *jam session*.

Ако на новосадској уметничкој сцени постоји фигура која је у свом стваралаштву спојила једну нама релативно далеку културу са нашим локалним новосадским контекстом, то је свакако фигура Митра Суботића Субе (1961–1999), једног од пионира електронског звука који је стекао светску славу мењајући традиционални звук босанове у самом Бразилу. Данас, кад је латиноамерички звук почео да доминира на актуелној европској и светској музичкој сцени, његов музички пут спајања бразилске музичке традиције са тада новим европским тенденцијама добија на важности. Субин визионарски дух осетиће се у Креативном дистрикту кроз интерактивну изложбу, али и концерт бразилске уметнице *Cey*³³ (CéU) која се, као и Суба, игра са електроником и бразилском традиционалном музиком. Субин плато биће обогаћен савременом скулптуром посвећеном његовом космополитском духу. Можда и најзанимљивији музичар, рођен и школован у Новом Саду, Суба је, као продуцент и композитор, унео нови звук у савремену музику тадашње Југославије, као и у бразилску традицију босанове. Зато ће пројекат *Суба: Нови Сад*³⁴ у организацији удружења за промоцију савремене уметничке музике „Нове уши“ представити дело Митра Суботића у свим музичким жанровима и врстама ангажмана којима се бавио, од музике за позориште, преко електронске музике, до босанове. Субин музички рад и опус биће представљени кроз неколико форми: слушање музике коју је продуцирао, гледање видео-клипова и документарца о Суби и промоцију књига које се баве његовим животом и стваралаштвом. Пројекат има три програмске целине: „Суба соба“ – интерактивна инсталација, мултимедијална изложба која ће приближити публици Субине радове до одласка у Бразил

1990. године, као и артефакте у вези са његовим животом и радом; „Озвучавање отворених простора“ – простор Креативног дистрикта и Плато Митра Суботића Субе, један цео дан биће озвучени култном композицијом *The Dreambird* (1986) коју је радио заједно са Гораном Вејводом, а која је награђена УНЕСКО наградом за допринос култури; последњи сегмент је „Продукција“ – представљање компакт-диска „Суба пре Субе“ и тематских постера. Музика Митра Суботића Субе није обележена само једним звуком или жанровским обележјем, као ни припадношћу једном културном простору, али његов Нови Сад у овом периоду одјекиваће космополитским ритмовима.



PHOTO_M. ZEPPELLO

ОД НЕОАВАНГАРДЕ ДО НОВОГ ЕКСПЕРИМЕНТА



PHOTO_INTIMA_PRIVATE COLLECTION PORODICA BISTRICH POTOKA

НЕОАВАНГАРДНИ УМЕТНИЧКИ ПРОЦЕСИ, КАО ПОКРЕТАЧИ УМЕТНИЧКОГ ЕКСПЕРИМЕНТА, УМЕТНИЧКЕ ПРОВОКАТИВНОСТИ И АНГАЖОВАНОСТИ, АЛИ И СЛОБОДЕ УМЕТНИЧКОГ ИЗРАЗА, ОБЕЛЕЖИЛИ СУ КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ НОВОГ САДА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА. УПРАВО ПРЕДСТАВЉАЊЕ ОВЕ БУНТОВНЕ И АЛТЕРНАТИВНЕ НОВОСАДСКЕ СЦЕНЕ СЕДАМДЕСЕТИХ И ОСАМДЕСЕТИХ ГОДИНА ПРОШЛОГ ВЕКА, АЛИ И УТИЦАЈА КОЈИ ОНА ИМА НА НОВИЈЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ, ПОКАЗАЋЕ СЕ ЊЕНА УСКЛАЂЕНОСТ СА ТАДАШЊИМ ЕВРОПСКИМ УМЕТНИЧКИМ ТОКОВИМА И ЕСТЕТИЧКИМ ТЕНДЕНЦИЈАМА, АЛИ И ЊЕНА АКТУЕЛНОСТ ДАНАС.

Негујући традицију авангарде, „Нови Сад – Европска престоница културе” отвара годину титуле представом *Зенитеум :: 2022*, док је затварање њеног програма посвећено европској и новосадској неоавангарди. Међу препознатљивим уметничким изразима и садржајима који ће бити рекреирани у простору Креативног дистрикта, јесу и они обухваћени пројектом *Невидљива уметност: опојна младост модернизма*³⁵ удружења „Породице бистрих потока”. Идеја „невидљиве уметности” спаја тривијалност, свакодневност и интимност, са езотеричном перспективом из које их можемо посматрати. Овакав приступ уметности повезан је са идејом о демократизацији уметности која не би требало да буде ствар повлашћених елита, већ жива и свима доступна пракса. Програм ће укључити представљање „Породице бистрих потока”, животног пројекта неоавангардисте Божидара Мандића кроз представу „Интима”, пројекције филмова „Лествица” и „Уметност шуме”, партиципативни перформанс „Комуникативни канап” и низ других програма. Овај пројекат доноси и изложбу радова Слободана Тишме у периоду од 1972. до 1977. године, изложбе аналогних фотографија Владимира Червенке и Небојше Милијашевића, видео-рад „Невидљива уметност/36 х плава” Чедомира Дрче, праћен музиком *Glassworks* Филипа Гласа, а у извођењу Бранке Парлић. Представљање новосадских неоавангардиста/киња у овом пројекту отвориће се концертом једног од најпрепознатљивијих новосадских бендова „Обојени програм”.



BILL VIOLA, THE INNOCENTS, 2007/
PHOTO: YONG-KUAN KIM, COURTESY
KUKJE GALLERY, SEOUL

Ослањајући се у извесној мери на традицију неоавангарде, међународна мултимедијална изложба Музеја савремене уметности Војводине под називом *Млечни пут*³⁶ и у селекцији кустоскиње Сање Којић-Младенов, доноси рад авангаста/киња, концептуалиста/киња, ангажованих уметника/ца, који су смели и умели да свет погледају другачије. Конципирана као велика интернационална изложба савремене визуелне уметности, ова изложба ће обухватити радове уметника, уметница и уметничких група из Новог Сада, Србије, региона и са интернационалне уметничке сцене, кроз историју, али и укључивање релевантних савремених уметничких пракси. Отворена форма изложбе подразумева интегрисање различитих медијских, процесуалних и интердисциплинарних истраживања, перформанса и колективне акције, интервенције у реалном и дигиталном простору на више локација, али и дискусија са критичким освртима. Како би додатно проблематизовао и употпунио наше разумевање савремене

уметности, изложба *Млечни пут* ће приказати дела признатих аутора/ки савремене уметности Била Виоле, Улаја и других. Американац Бил Виола је један од водећих савремених уметника који је још раних седамдесетих година почео да истражује потенцијале нових медија и појаву видеа као масовно доступног средства за стварање. Излагао је у готово свим престижним светским галеријама као што су њујоршки МОМА, Тејт и Витни музеј. Свој стваралачки израз развија у контексту блиском експерименталном филму, покрету *Fluxus*, авангардној музици, уметности перформанса и постмодерног плеса. Рад *Irritation – There is A criminal Touch to Art* (1976) концептуалног уметника Улаја биће приказан у сарадњи са фондацијом *Ulay* из Љубљане. Немачки уметник Франк Уве Лајсипен Улај (1943–2020) један је од пионира перформанса, боди арта и полароид фотографије, познат и по дугогодишњој приватној и пословној вези са Марином Абрамовић, са којом је у раздобљу од 1975. до 1988. створио утицајан уметнички опус у области перформанса.

НА ТРАГУ ЦРНОТАЛАСНЕ ФИЛМСКЕ ПОЕТИКЕ ЖЕЛИМИРА ЖИЛНИКА

КОЈА ЈЕ ОСТАВИЛА ТРАГА У ИСТОРИЈИ ЕВРОПСКОГ ФИЛМА ПРЕДСТАВЉАЈУЋИ ЈЕДАН ОД ЗАЧЕТАКА ЖАНРА ДОКУ-ДРАМЕ, ПРОГРАМ ЕВРОПСКЕ ПРЕСТОНИЦЕ КУЛТУРЕ ОКРЕЋЕ СЕ У СВОМ ЗАВРШНОМ ДЕЛУ РЕАКТУЕЛИЗАЦИЈИ АВАНГАРДНИХ УМЕТНИЧКИХ ПРАКСИ. ЖИЛНИК ЈЕ ПРВИ НОВОСАЂАНИН ДОБИТНИК „ЗЛАТНОГ МЕДВЕДА“ (1969) КОГ ЈЕ НА БЕРЛИНСКОМ МЕЂУНАРОДНОМ ФИЛМСКОМ ФЕСТИВАЛУ ОСВОЈИО ЗА ФИЛМ „РАНИ РАДОВИ“.

У својим филмовима већ деценијама одбија да се повинује политичким и културолошким шаблонима и табуима, а инспирацију црпи у актуелним друштвеним темама и људима са маргине. Тако је централну улогу у његовом награђиваном филму „Дупе од мрамора“ имао Вјеран Миладиновић Мерлинка (1958–2003), прва јавно декларисана трансродна особа у Југославији. Управо је по Мерлинки је назван и *Фестивал ЛГБТ филмова и културе – Мерлинка*³⁷ који проблематизује положај ЛГБТ особа кроз ангажовани филм, позориште и изложбе, а који ће бити одржан у склопу програмске целине „Страна Б“. Главна идеја фестивала је да допринесе детабуизацији ЛГБТ

заједнице и поправљању њиховог положаја у друштву, пре свега у смислу повећања њене медијске и друштвене видљивости. На издању фестивала у години титуле публику у Новом Саду очекује пројекција двадесет кратких, играних и документарних филмова са ЛГБТ тематиком снимљених током протекле две године и приказаних на филмским фестивалима у Кану, Берлину и Венецији. Поред тога, биће организована изложба европских фотографа/киња инспирисаних ЛГБТ заједницом, извођење представа „Страх од лептира“ и „Фемкање: шта се десило са покондиреном тиквом“, као и промоција ЛГБТ књига доступних у Србији. Догађај доприноси промоцији другачијих и алтернативних уметничких израза, пракси и култури, као и промоцији ЛГБТ заједнице кроз уметност. Још један филм из богатог опуса Желимира Жилника послужио је као инспирација програма Европске престонице културе. У овом случају инспирисао је уметнике/це из Центра за позоришна истраживања „Апс Арт“ на одважан уметнички експеримент – документарни театар са женама на маргини инспирисан културним „Црним филмом“ Желимира Жилника. *Нови Црни филм*³⁸ поставио је себи подједнако експерименталан, провокативан, али и солидаран задатак као што је било Жилниково довођење бескућника у његов дом у потрази за решењем проблема њиховог смештаја на „Црном филму“. Укључивањем и директним повезивањем студената Академије уметности и грађана са женама на маргини пројекат настоји да макар у уметничком смислу

укине границе, препреке и зидове, којима су оне социјално маргинализоване. Није ли данас, у доба неолибералног капитализма и дехуманизованих принципа тржишта иза којих се крију патријархалне структуре моћи, тај акт уметничке солидарности и потребнији него што је био у периоду социјалистичке Југославије? Овај драмски уметнички експеримент биће претворен у документарни видео материјал и приказан у Креативном дистрикту, као и у неконвенционалним просторима. Инспирисани једним делом домаћег филмског наслеђа, уметници/це из удружења „Мафин”, покренули су 2016. године фестивал експерименталног филма *Experimental superstars*³⁹, који ће у години титуле представити уметничке подухвате у овом пољу. Жанровски фокус фестивала је на кратким, апстрактним филмским формама које истражују могућности филмског језика и комуникације визуелним средствима. Такође, промовише се и музички видео који се користи филмским језиком и нуди иновативно повезивање музике са визуелним формама. Промоција експеримента у видео уметности одржаће се кроз пројекције филмова изабраним путем конкурса за видео-радове, радионице и предавања.

ТЕЛО КАО УМЕТНИЧКА ИНСПИРАЦИЈА

ОБЕЛЕЖИЛО ЈЕ НОВОСАДСКУ И ЕКС-ЈУГОСЛОВЕНСКУ НЕОАВАНГАРДНУ СЦЕНУ, НАРОЧИТО КРОЗ СТВАРАЛАШТВО НОВОСАДСКЕ УМЕТНИЦЕ КАТАЛИН ЛАДИК, ЈЕДНЕ ОД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ ПРЕДСТАВНИЦА ТЕ СЦЕНЕ, КОЈА ЈЕ НА УМЕТНИЧКИ, РАДИКАЛАН И ПРОВОКАТИВАН НАЧИН ОТВАРАЛА ПИТАЊА РОДНИХ УЛОГА, ФЕМИНИЗМА И ПРОБЛЕМАТИЧНОСТИ ФАЛОЦЕНТРИЗМА. ЈЕДНА ОД ЗАЧЕТНИЦА БОДИ АРТА И ПЕРФОРМАНСА У СКЛОПУ ХЕПЕНИНГА, ПОЗНАТА ПО НАГИМ ЧИТАЊИМА СВОЈЕ ПОЕЗИЈЕ, КАТАЛИН ЛАДИК ЈЕ СВОЈИМ УМЕТНИЧКИМ ДЕЛОВАЊЕМ БИЛА УМЕТНИЧКА РЕВОЛУЦИЈА И ПРОВОКАЦИЈА ПО СЕБИ.

PHOTO_G. DESPOTOVSKI

Публика ће имати прилику да у Креативном дистрикту види драматизацију њеног живота и стваралаштва кроз представу *Каталин*⁴⁰, у реализацији Народног позоришта у Београду, а са жељом да оснажи женске гласове у савременом позоришном стваралаштву, тематизујући позицију жене из више визура. Са друге стране, пројекат *Art body art*⁴¹ пружиће нам прилику да сагледамо у којој се мери савремена уметничка сцена ослања и надовезује на стваралаштво Каталин Ладик, то јест какав је утицај њеног рада данас. Изложба *Art body art*, у организацији Савеза удружења ликовних уметника Војводине, даје одговор управо на то питање, представљајући феномен тела у различитим атрактивним и провокативним мултимедијалним уметничким формама чији су аутори/ке уметници/це из европских земаља, Јапана и Србије. Публици ће бити представљен својеврстан пресек стања новомедијске уметничке праксе кроз радове словеначке уметнице Тање Вујиновић, која се бави аватарима, протомашинама и синтетичким. Другим, кроз инсталације јапанске уметнице Марико Хори, истраживачке радове и опажања норвешког уметника Стала Стенскија (*Stahl Stenslie*) и електронска дела летонске уметнице Зане Церпине (*Zane Cerpina*). Током различитих изложбених активности представиће се и низ уметника из Србије (Ненад Глишић, Вук Ћук, Сања Анђелковић, Исидора Тодоровић и други), а кустоскиња ће бити Јелена Гуга, теоретичарка нових медија и уметности из Београда. Радови у оквиру ове изложбе представљаће уметнички експеримент који за свој медиј узима тело, употребљава нове материјале и технологије, и рачуна са просторним и амбијенталним представљањем. На трагу пионирских уметничких истраживања тела као уметничког медија и савремене новомедијске тематизације тела, један од пројеката ове програмске целине бави се ониме што је у извесном смислу неодвојиви део тела у нашој цивилизацији – одећом, тј. модом. Алтернативна мода представља облик самоизражавања који доводи у питање оно што се сматра прикладним и друштвено прихватљивим. Како би се упознала са модом

као визуелним изразом који се супротставља друштвеним нормама на специфичан начин, публика ће у изложима Креативног дистрикта и широм града моћи да кроз моду сагледа како је субкултура, посебно новосадска одговарала на социо-политичке околности у којима се јављала. Пројекат *Алтернатива у излогу*⁴² Тијане Поповић-Пјешчић и Миле Поповић (Удружење Река), награђиваних дизајнерки препознатљивих управо по свом алтернативном приступу креирању одеће, представиће у десет излога стилизоване одевне комбинације употпуњене аксесоарима или комадима одеће из приватних збирки грађана и збирки институција културе, са циљем да прикажу развој алтернативних покрета у Новом Саду који чине локално културно наслеђе. Изложбу ће пратити и дебате са стручним гостима који ће говорити о супкултурним покретима као делу културног наслеђа.



PHOTO_B_LUKIC

ИЗ СТАРЕ У НОВУ МУЗИЧКУ АЛТЕРНАТИВУ



PHOTO_L. GARRIDO

ДЕО СУПКУЛТУРНОГ МУЗИЧКОГ НАСЛЕЂА НОВОГ САДА, КОЈИ НА ЖАЛОСТ НИЈЕ ДОВОЉНО ПРЕПОЗНАТ И ПРИЗНАТ У ШИРЕМ ДИСКУРСУ НАСЛЕЂА, ЈЕСТЕ ПАНК СУПКУЛТУРА. СВЕ ЈЕ ПОЧЕЛО КАДА ЈЕ 1978. ГОДИНЕ НАСТАО НОВОСАДСКИ ПАНК БЕНД „ПЕКИНШКА ПАТКА”, КАО ЈЕДАН ОД РОДОНАЧЕЛНИКА ПАНКА У ЈУГОСЛАВИЈИ. У ЖЕЉИ ДА ОДРЖИ ТУ ВРСТУ СУПКУЛТУРНЕ ТРАДИЦИЈЕ, АЛИ И ДА ЈОЈ ПРИДА ШИРИ КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ, СТУДЕНТСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВИ САД ВЕЋ 20 ГОДИНА УНАЗАД ОРГАНИЗУЈЕ БРОЈНЕ АНТИФАШИСТИЧКЕ И ПАНК КОНЦЕРТЕ И ФЕСТИВАЛЕ.

Зато ће и препознатљиви *To be Punk*⁴³ фестивал бити неизоставни део програма Европске престонице културе и представити панк сцену како региона (Словенија, Хрватска, Северна Македонија, Црна Гора), тако и шире (Италија, Северна Ирска, Сједињене Америчке Државе, Канада и Јапан). Тиме ће панк сцена постати део једног великог културног програма задржавајући ипак фестивалски оквир и елементе свог оригиналног бунта, чија је основна карактеристика да постоји упркос или напоредо са доминантним културним токовима и пропитује њихове вредности. У програму за годину титуле, панк ће бити заступљен и у једном другачијем културном и књижевном значењу – као сајберпанк (*cyberpunk*), поджанр научне фантастике ког одликују дистопијски футуристички амбијент комбинован са елементима високо-технологизованих друштава. Контраверзни бразилски музичар *Еђгар*⁴⁴ своју поезију и извођачку естетику гради баш на таквим моментима. Комбинујући научну фантастику са новинарством и поезијом, Еђгар деконструира наше клишеје у надреални и фантастични вербални мозаик, бацајући сирову стварност у лице слушаоца. Пореклом из бразилске фавеле, Еђгар се бави проблемима односа друштва, животне средине, технологије и робне потрошње, те користи рециклиране материјале за израду одеће коју носи на својим наступима. Као музичар-номад, из наступа у наступ пропутао је цео Бразил, а у години титуле долази у Нови Сад.

У сличном експерименталном кључу представиће се Ансамбл за нову експерименталну музику у оквиру пројекта 2K+⁴⁵ Културног центра Војводине „Милош Црњански”. Овај састав ће кроз јавни наступ представити „концерт композиција са звучним партитурама” (*audio scores*) које су једна од тековина савремене музичке продукције и искорак ка ширењу извођачких могућности. Овакав метод, који у себи садржи елементе компоновања и импровизације, и неизводив је без електронике, припада електро-акустичној музици. Сама звучна партитура подразумева звучни, уместо писаног извора (*sound body*), помоћу кога ансамбл изводи композицију. Гошћа на пројекту биће аустријска композиторка Елизабет Шимана (*Elisabeth Schimana*) која ће, заједно са Ансамблом за нову експерименталну музику, извести своје дело или једну верзију дела из циклуса „Вирус”, а уз то ће и одржати предавање о овом новом приступу компоновању и извођењу музике.

АКТУЕЛНА КЊИЖЕВНА СЦЕНА КАО БУДУЋЕ НАСЛЕЂЕ

БУДУЋИ ДА ЈЕ ОВА ПРОГРАМСКА
ЦЕЛИНА ЗАМИШЉЕНА
КАО РЕАКТУАЛИЗАЦИЈА
АЛТЕРНАТИВНОГ ИЛИ
МАРГИНАЛИЗОВАНОГ
УМЕТНИЧКОГ НАСЛЕЂА,
ОДНОСНО ВЕЗА ИЗМЕЂУ
САВРЕМЕНЕ УМЕТНИЧКЕ
ПРОДУКЦИЈЕ СА ТИМ НАСЛЕЂЕМ,
И КЊИЖЕВНИ ДЕО ПРОГРАМА
БИЋЕ ПОСВЕЋЕН ПРОМОЦИЈИ
ОНОГ ДЕЛА КЊИЖЕВНЕ СЦЕНЕ
КОЈА БИ У БУДУЋНОСТИ
МОГЛА ДА ПОСТАНЕ НАСЛЕЂЕ,
ИАКО ЈЕ МОЖДА ДАНАС
НЕДОВОЉНО ВИДЉИВА.
СА ЦИЉЕМ ПРОМОЦИЈЕ ТЕ
АКТУЕЛНЕ КЊИЖЕВНЕ СЦЕНЕ,
КАКО НОВОСАДСКЕ, ТАКО И
РЕГИОНАЛНЕ, ФОНДАЦИЈА „НОВИ
САД – ЕВРОПСКА ПРЕСТОНИЦА
КУЛТУРЕ” ПОДРЖАЛА ЈЕ ВЕЛИКИ
БРОЈ КЊИЖЕВНИХ ИЗДАЊА⁴⁶
КОЈА ЋЕ БИТИ ПРОМОВИСАНА У
ОКВИРУ ПРОГРАМА.

Међу тим издањима нашле су се два наслова удружења „Мрачна комора” које дају међународну димензију локалном и домаћем песничком стваралаштву. Тако ће поезија осам репрезентативних песника и песникиња рођених после 1978. године, у преводу на енглески бити објављена у оквиру публикације под насловом „Линије бекства: антологија поетске и визуелне културе 21. века у Новом Саду”, док ће ауторке и аутори средње и млађе генерације бити заступљени у публикацији „ТраНСпортери”. Песник и критичар Бранислав Живановић, члан удружења „Прелом”, представиће антологију новосадског песништва новије генерације у којој су заступљени аутори који су објављивали поезију у штампаном медијуму и који утичу на актуелне динамике новосадске књижевне сцене својим списатељским радом на песничкој форми, садржини или на ангажованости свог поетског израза. Такође, млади књижевни критичар Драган Бабић представиће панораму новосадских прозаиста тзв. ипсилон генерације осамдесетих, под насловом „Последња Атари генерација” у издању *Zenit books*-а. Публика ће имати прилику и да присуствује представљању збирке песама „Из извора блиских страсти”, у издању асоцијације „Културанова” (едиција „Иза барикаде”). Аутор збирке је Славко Матић, оснивач, певач и текстописац у новосадском панк-тамбурашком саставу „Збогом Брус Ли”. Како би приближила и помогла мапирање нових уметничких пракси фондација „Нови Сад – Европска престоница културе” подржала је и издавање публикације „Како разумети нову уметничку праксу” – српско-енглески илустровани водич кроз новосадску нову уметничку праксу за младе, у издању креативно-едукативног центра *Art Vox*. У питању је својеврсни српско-енглески водич кроз новосадску нову уметничку праксу – илустрована концептуална слагалица која ставља акценат на најважније концепте, идеје, појмове и ауторе скрећући пажњу на алтернативне уметничке изразе као што су перформанс, уметничке акције, излагања и интервенције у вангалеријским просторима. Ова публикација ће бити представљена у

оквиру интердисциплинарне изложбе и перформанса #Значење дома_2022⁴⁷ који преиспитују значење и симболику дома постављајући питања о томе да ли су нам социјалне мреже постале нека врста новог дома, да ли је у контексту глобализације доживљај дома изгубио етничку специфичност, каква је перцепција миграната/киња и бескућника/ца у данашњим друштвима? Подржавати младу и алтернативну савремену књижевну сцену кроз издања вишејезичних антологија, ипак не значи обухватити књижевне динамике једног тренутка у њиховој потпуности. Једна од алтернативнијих књижевних струја којом је у последњих неколико година обележена новосадска сцена су вечери слем поезије – релативно младог песничког жанра који у Србији и региону добија све већу пажњу. Слем је облик усмене књижевности који је неодвојив од рецитовања и импровизације на сцени. Ради се о поезији чија је текстуална форма замењена бојом, снагом и упечатљивошћу гласа, буком и свим оним што чујемо на путу који емоција и идеја пређу до њиховог језичког израза. Имајући примат над писаном верзијом, рецитована слем верзија песме, мења конвенционалност, евентуални цензорски

конформизам и опрезност „писане” поезије са директношћу, вулгарношћу, бруталношћу и детабуизацијом свега. Све то служи као основ за истински алтернативну, неконвенционалну и критички настројену поезију, која је у Новом Саду и те како присутна захваљујући песничкој организацији „Поетаријум” из Новог Сада. На вечерима слемерске поезије које та организација организује, публика заправо има великог утицаја на само извођење, будући да слемерска бина нема свој конвенционални позоришни четврти зид – публика аплаудира, прекида смехом, упадицама или звиждањем. Поезија постаје перформативна и настала у неконтролисаном и неконвенционалном садејству публике и песника. Удружење „Мрачна комора”, које кроз пројекат *Књижевна машина*⁴⁸ окупља алтернативну књижевну сцену Новог Сада, уврстиће у свој програм Слем првенство Србије, али и округли сто о новосадској неоавангарди у европском контексту. Као део Европске престонице културе, ова мрежа алтернативних књижевних удружења повезала се са великом европском мрежом песничких фестивала „Версополис”, како би Нови Сад чвршће поставио на европску књижевну мапу.

СПАЈАЈУЋИ „СТРАНУ Б” СА „СТРАНОМ А”

европске и локалне културне историје, европских и наших обичаја и идеја, стварамо донекле целовиту слику нас самих, Европе, и надале – нас као Европе. Тако и Нови Сад као Европска престоница културе, у оквиру програмске целине „Страна Б”, али и читавим својим програмом, не само да реафирмише (заборављено) локално и европско наслеђе, већ и подстиче савремену сцену и њене актере, њене нове токове и нове снаге и инспирације. Другим речима, спајајући прошлост са будућношћу у тачки садашњости, као и алтернативне са доминантним токовима, Нови Сад ће као Европска престоница културе пружити прилику уметницима и публици, тј. култури, да профилише себе, своје карактеристике из прошлости, али и оно што би желела да буде у будућности. Ова књига биће траг те једногодишње тачке у времену у којој ће се оно што смо били сусрести, инспиративно и снажно, са оним што желимо да будемо.



СТР. 77	1	УХВАТИ ФИЛМ 12. ОКТ – 16. ОКТ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Креативно афирмативна организација „Парнас“ ПАРТНЕРИ: Културни центар Новог Сада, <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>	СТР. 81	6	УРОШ ПРЕДИЋ ЗА СВЕ 14. ОКТ – 14. ФЕБ 2023 / ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ НОСИЛАЦ: Галерија Матице српске ПАРТНЕРИ: Тифлолошки музеј (Загреб, Хрватска), Уметничко-историјски музеј (Беч, Аустрија), Савез слепих Војводине, Друштво тумача и преводаца на знаковни језик, Удружење „Пер.Арт“ и ШОСО „Милан Петровић“
СТР. 77	2	<i>EUROPE BEYOND ACCESS</i> 10. ОКТ –16. ОКТ 2022 / ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ НОСИЛАЦ: Удружење „Пер.Арт“ (Нови Сад) ПАРТНЕРИ: Британски савет (Велика британија и Пољска), позориште Kampnagel (Немачка), Плесни театар Skanes Dansteater (Шведска), Плесни фестивал <i>Oriente Occidente</i> (Италија), Позоришни центар <i>Onassis Stegi</i> (Грчка), Плесни фестивал <i>Holland Dance Festival</i> (Холандија)	СТР. 83	7	АРТ БРУТ 10. ОКТ – 10. НОВ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: Удружење Омладина ЈАЗАС-а Нови Сад ПАРТНЕРИ: Удружење „Арт Брут Србија“, KondasCentre (Виљанди, Естонија), Културни Центар Мартијаршија/Удружење Турбо Стрип (Београд), Мултимедијални центар „ЛЕД Арт“/Галерија „Шок задруга“, Архив Војводине, Културни центар ЛАБ, <i>MentalHub</i>, Архив Војводине, Простори „Шок Задруге“, Графичка задруга, Културни центар ЛАБ
СТР. 77	3	УПОЗНАЈМО КУЛТУРНУ БАШТИНУ СВИМ ЧУЛИМА 10. НОВ – 11.НОВ 2022 / СТУДЕНТСКИ КАМПУС У НОВОМ САДУ НОСИЛАЦ: ШОСО „Милан Петровић ПАРТНЕРИ: Савез слепих Србије, Тим за приступачност, Универзитет у Новом Саду, Академија уметности Универзитета у Новом Саду, Удружење студената са инвалидитетом	СТР. 83	8	ЕВРОПА ПО ФЕЈЕШУ 11. ОКТ – 11. НОВ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Центар за одрживи урбани развој и културу „Структура“ ПАРТНЕР: Музеј наивне и маргиналне уметности (Јагодина), <i>Blyss Creative</i>
СТР. 77	4	ЗВУЧНИ СНОП (SOUNDBEAM) 15. ОКТ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: ШОСО „Милан Петровић“ ПАРТНЕР: <i>United Way Foundation</i> (Баја, Мађарска)	СТР. 84	9	ДЕЦА ОД ХЛЕБА 10. ОКТ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА ЕЋШЕГ НОСИЛАЦ: Културни центар Новог Сада ПАРТНЕРИ: Дечије село „Др Милан Павловић“, Центар за социјани рад града Новог Сада и Центар за породични смештај и усвојење (Нови Сад)
СТР. 78	5	ЕВЕЛИН ГЛЕНИ 8. ОКТ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе“	СТР. 84	10	ЖИВОТ 12. ОКТ – 12. НОВ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Удружење „Снага породице“ ПАРТНЕРИ: Геронтолошки центар у Новом Саду, Црвени крст Новог Сада

СТР. 85	11	ВИНТИЦ ТЕАТАР 11. ОКТ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Удружење пензионера „Сениори“ ПАРТНЕР: Удружење „Мафин производња аудио-визуелних производа“	СТР. 89	16	СТРИП, НАСЛЕЂЕ И САВРЕМЕНА УМЕТНОСТ 29 – 30. ОКТ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, КС ЛИМАН НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе“ ПАРТНЕРИ: Мултимедијални центар „ЛЕД Арт“, Форум Љубљана (Словенија), <i>Next Comics</i> (Аустрија), Лустр Фестивал (Чешка), Фестивал Нова (Панчево, Србија), ЗИД театар (Холандија), Музеј савремене уметности Војводине, <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>
СТР. 85	12	PLAY DAY 16. ОКТ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА ЕЋШЕГ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе“ ПАРТНЕРИ: Омладински савез удружења „Нови Сад омладинска престоница Европе – ОПЕНС“, Фондација „Ана и Владе Дивац“, Удружење грађана „Патрија“, ШОСО „Милан Петровић“	СТР. 91	17	CAT CLAW 22. И 29. ОКТ 2022 / ПОЗОРИШТЕ МЛАДИХ И КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ (ФАБРИКА) НОСИЛАЦ: Културни центар Новог Сада
СТР. 88	13	ОД НЕВЕНА ДО БЕТМЕНА 21. ОКТ – 21. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе“	СТР. 91	18	ХЕРОЈИ СВАКОДНЕВИЦЕ 24. ОКТ – 24. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Установа за израду таписерија „Атеље 61“
СТР. 89	14	НОВОСАДСКИ СТРИП ВИКЕНД 28. И 29. ОКТ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ФАБРИКА НОСИЛАЦ: Студентски културни центар Нови Сад	СТР. 91	19	ОПЕРА ЗА ДЕЦУ: БАШ ЧЕЛИК 23. И 30. ОКТ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење уметника „Високо Ц“
СТР. 89	15	ИЗЛОЖБА СТРИП ТАБЛИ САШЕ ЈОВАНОВИЋА ФАФНЕРА 25. ОКТ – 19. НОВ 2022 / МУЗЕЈ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ ВОЈВОДИНЕ НОСИЛАЦ: Студентски културни центар Нови Сад	СТР. 93	20	ФИЛМСКИ ФРОНТ 27 – 30. ОКТ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Независни филмски центар „Кино клуб“ (НовиСад), ПАРТНЕРИ: Филмски центар Србије, Културни центар Новог Сада, Омладински савез удружења „Нови Сад омладинска престоница Европе – ОПЕНС“, Удружење „Млади кадрови“, Академија уметности Универзитета у Новом Саду

СТР. 93	21	ФЕСТИВАЛ СРПСКОГ ПОДЗЕМЉА 21 – 22. ОКТ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ФАБРИКА НОСИЛАЦ: Студентски културни центар Нови Сад	СТР. 99	26	КУЛТУРНА ПРЕСТОНИЦА ЗА СВЕ 13. НОВ 2022 / СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НОСИЛАЦ: Центар за позоришна истраживања ПАРТНЕР: Интеркултурални театар III/40
СТР. 97	22	SINERGY 12 – 19. НОВ 2022 / НОВОСАДСКО ПОЗОРИШТЕ – <i>ÚJVIDEKI SZÍNHÁZ</i> НОСИЛАЦ: Новосадско позориште – <i>Újvidéki Színház</i> ПАРТНЕРИ: Руски татар „Максим Горки” (Астана/Нурсултан, Казахстан), Јеврејски театар (Букурешт, Румунија), Немачки театар (Болцано, Италија), Мађарски театар (Тргу Муреш, Румунија), Турски театар (Скопље, Северна Македонија), Јерменски театар (Истанбул, Турска), Српско позориште (Будимпешта, Мађарска), Ромски пројекат „Театра ам де Рур” (Мулхајм, Немачка)	СТР. 99	27	МОЈ ГЛАС ПУТУЈЕ 7 – 13. НОВ 2022 / ПОЗОРИШТЕ МЛАДИХ НОСИЛАЦ: Плесно удружење <i>Groove</i> , Културна станица Барка, Културни центар Беочин, Културни центар „Младост” Футог
СТР. 97	23	VOX CITY 11 – 12. НОВ 2022 / КЦ „МЛАДОСТ” (ФУТОГ) НОСИЛАЦ: Установа за културу и образовање културни центар „Младост” Футог ПАРТНЕРИ: <i>Brama Teatr</i> (Пољска), <i>ZID teatar</i> (Холандија), <i>ASA-FF</i> (Немачка)	СТР. 101	28	КОМПАС СЛОБОДНЕ ЗОНЕ 5 – 8. НОВ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Удружење „Филмски фестивал Слободна зона”
СТР. 97	24	6. ЕТНО-САМИТ „ТРАДИЦИЈАНОВА” 31. ОКТ – 7. НОВ 2022 / КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Ансамбл народних игара и песама Србије „Коло”	СТР. 101	29	ЈАПАНСКО-СРПСКИ ФЕСТИВАЛ ФИЛМА 5 – 10. НОВ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: Удружење за развој уметности и културе CULTCRAVE ПАРТНЕР: <i>Japanese Serbian Film Festival Japan Office</i> (Токио, Јапан), <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>
СТР. 98	25	ШАНГАЈСКИ МОНОДРОМ 11. НОВ – 11. ДЕЦ 2022 / СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НОСИЛАЦ: Интеркултурални театар III/40 ПАРТНЕР: Центар за позоришна истраживања (Нови Сад)	СТР. 101	30	EUROPEAN EYES ON JAPAN 8. НОВ – 8. ДЕЦ 2022 / КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”, ПАРТНЕР: <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>

СТР. 102 31	POCKET GLOBE 10 – 12. НОВ 2022 / СИНАГОГА, СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ, КУЛТУРНА СТАНИЦА СВИЛАРА НОСИЛАЦ: Удружење <i>Ring Ring</i> ПАРТНЕР: <i>World Music</i> асоцијација Србије	СТР. 106 36	МЛЕЧНИ ПУТ 25. НОВ – 25. ДЕЦ 2022 / МУЗЕЈ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ ВОЈВОДИНЕ, КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА, КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, СУЛУВ НОСИЛАЦ: Музеј савремене уметности Војводине ПАРТНЕР: Фондација Ulay (Љубљана, Словенија), <i>Bill Viola Studio</i>, <i>EU-Japan Fest Japan Committee</i>
СТР. 102 32	НОВОСАДСКИ ЏЕЗ ФЕСТИВАЛ 17 – 19. НОВ 2022 / СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ, КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА НОСИЛАЦ: Културни центар Новог Сада ПАРТНЕРИ: <i>Esch 2022 – European Capital of Culture</i> (Луксембург), <i>Centre Culturel Opderschmeinz</i> (Диделанж, Луксембург), <i>Kaunas 2022 – European Capital of Culture</i> (Литванија), <i>Kaunas Jazz Club</i> (Каунас, Литванија)	СТР. 107 37	ФЕСТИВАЛ ЛГБТ ФИЛМОВА И КУЛТУРЕ – МЕРЛИНКА 24 – 26. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Регионални инфо центар
СТР. 103 33	СЕУ (<i>CÉU</i>) 20. НОВ 2022 / ГРАДСКА КОНЦЕРТНА ДВОРАНА) НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”	СТР. 107 38	НОВИ ЦРНИ ФИЛМ 26. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”, ПАРТНЕР: Центар за позоришна истраживања „Апс Арт”
СТР. 103 34	СУБА: НОВИ САД 20. НОВ – 20. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење за промоцију савремене музичке уметности „Нове уши” ПАРТНЕР: <i>BlueContact</i> (Нови Сад)	СТР. 109 39	ФЕСТИВАЛ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ ФИЛМА <i>EXPERIMENTAL SUPERSTARS</i> 17 – 19. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење „Мафин производња аудио-визуелних производа”
СТР. 105 35	НЕВИДЉИВА УМЕТНОСТ: ОПОЈНА МЛАДОСТ МОДЕРНИЗМА 21 – 27. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Удружење „Породица бистрих потока” ПАРТНЕР: Удружење „Глас омладине”	СТР. 110 40	КАТАЛИН 27. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ НОСИЛАЦ: Народно позориште Београд ПАРТНЕРИ: Стеријино позорје (Нови Сад), Народно позориште (Ниш)

СТР. 110

41

ART BODY ART

22. НОВ – 22. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ
НОСИЛАЦ: Савез удружења ликовних уметника Војводине
ПАРТНЕР: *EU-Japan Fest Japan Committee*

СТР. 110

42

АЛТЕРНАТИВА У ИЗЛОГУ

21. НОВ – 21. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ И НОВОСАДСКИ ИЗЛОЗИ
НОСИЛАЦ: Удружење „Река”

СТР. 113

43

TO BE PUNK

25 – 26. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ФАБРИКА
НОСИЛАЦ: Студентски културни центар Нови Сад
ПАРТНЕР: *EU-Japan Fest Japan Committee*

СТР. 113

44

ЕЋГАР

27. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ, ФАБРИКА
НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”

СТР. 114

45

2К+

22. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ
НОСИЛАЦ: Културни центар Војводине „Милош Црњански”

СТР. 115

46

ПРОМОЦИЈА КЊИЖЕВНИХ ИЗДАЊА

21 – 27. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ
НОСИЛАЦ: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”

СТР. 116

47

#ЗНАЧЕЊЕ ДОМА_2022

23. НОВ – 12. ДЕЦ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ
НОСИЛАЦ: Креативно-едукативни центар *ArtBox*
ПАРТНЕР: Школа за дизајн „Богдан Шупут” (Нови Сад)

СТР. 116

48

КЊИЖЕВНА МАШИНА

24 – 26. НОВ 2022 / КРЕАТИВНИ ДИСТРИКТ
НОСИЛАЦ: Удружење младих новосадских литерата „Мрачна комора”
ПАРТНЕРИ: *Beletrina Academic Press* (Версополис), Књижара *Bulevar Books*

ИМПРЕСУМ

Издавач: Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”
Директор: Немања Миленковић
Програмска директорка: Сара Вулетић
Уредници: Немања Миленковић, Владимир Гвозден
Помоћници уредника: Леона Пап, Алекса Николић
Координатори програмских лукова: Душан Вуковић, Милица Рашковић
Сарадница: Милана Милованов
Дизајн: Мина Алексић, Љиљана Кузмановић
Лектура: Мина Михаиловић
Превод на енглески језик: Никол Бургунд (Nicole Burgund), Марија Протић, Ивана Миленковић
Штампа: „Сајнос” ДОО Нови Сад
Тираж: 1000

Нови Сад, децембар 2021.

CIP - Каталогизација у публикацији Библиотеке Матице српске, Нови Сад
061.22:008(497.113 Novi Sad)"2022"(083.97)
ФОНДАЦИЈА „Нови Сад – Европска престоница културе” Нада : култура је начин живота / [уредници Немања Миленковић, Владимир Гвозден ; превод на енглески језик Никол Бургунд, Марија Протић, Ивана Миленковић]. - Нови Сад : Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе”, 2021 (Нови Сад: Сајнос). - 260 стр. : илустр. ; 23 cm. - (Програмска књига за нове мостове! Калеидоскоп културе и Друга? Европа ; књ. 5)
Насл. стр. приштампаног превода: Норе. - Изворни текст и превод штампани у међусобно обрнутим смеровима. - Тираж 1.000.
ISBN 978-86-80970-06-6
а) Фондација „Нови Сад – Европска престоница културе” (2022) - Програми б) Културне манифестације - Нови Сад - 2022 - Програми
COBISS.SR-ID 52198409